

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Aare Kartau

SENATI ROLL HILISES ROOMA VABARIIGIS

Magistritöö

Juhendaja: dotsent Mait Kõiv

TARTU

2018

Sisukord

Sissejuhatus	4
Töö eesmärk	4
Töö ülesehitus	4
Antiikallikad	5
Sekundaarkirjandus	7
1. Poliitiline korraldus hilises vabariigis	9
1.1. Erinevate sotsiaalsete klasside osalus riigijuhtimises	9
1.2. <i>Senatus consultum</i>	10
1.3. Senati roll sõjalistes konfliktides	11
2. Magistraatide ja senati sümbioos. <i>Cursus Honorum</i>	13
2.1. Kvestor	14
2.2. Tribuun	16
2.3. Ediil	18
2.4. Preetor	19
2.5. Konsul	20
2.6. Tsensor	22
2.7. Diktaator	22
3. Valimiskorraldus	25
3.1. <i>Comitia centuriata</i>	25
3.2. <i>Comitia tributa</i>	27
3.3. <i>Concilium plebis</i>	28
4. <i>Optimates versus Populares</i>	30
4.1. Poliitilise võitluse algus. Vennad Gracchused	30

4.1.1. Tiberius Gracchus	31
4.1.2. Gaius Gracchus	33
4.2. Mariuse ja Sulla võimuvõitlus. Cinna ja Carbo terror.	35
4.2.1. Gaius Marius	35
4.2.2. Liitlassõda	37
4.2.3. Cornelius Sulla ning populaaride terror	37
4.3. Poliitilise võitluse kõrghetk. Pompeius, Crassus, Cicero ja Caesar.....	39
4.3.1. Ülestõusud.....	39
4.3.2. Pompeius ja Crassus	40
4.3.3. Cicero esiletõus	40
4.3.4. I Triumviraat	42
4.3.5. Kodusõja mõjud ning Caesari diktatuur	43
4.4. Optimaatide ja populaaride võitluse lõpp. Teine Triumviraat.	44
5. Senati mõjutamine	46
5.1. Üksikisik vs senat	46
5.2. Lubadused toetajatele.....	47
6. Korruptsioon	49
6.1. Altkäemaksud	49
Kokkuvõte.....	53
The role of the Senate in the Late Roman Republic	55
Bibliograafia	57
Lisad.....	62

Sissejuhatus

Töö eesmärk

Käesolev magistritöö jälgib senati rolli ja selle muutumist Rooma hilise vabariigi perioodil. Senatiga integreeritult vaatleb autor kogu Rooma vabariigi lõpuperioodi poliitilist maastikku, mis oli väga mitmekülgne ning mida mõjutasid erinevad tegurid. Rooma senati kõrval on töö läbivaks teemaks poliitiline võitlus optimaatide ja populaaride vahel, ilma milleta ei saa hilist vabariiki iseloomustada. Samuti ei saa tähelepanuta jätta erinevaid vahendeid, millega mõjutati Rooma poliitikat.

Töö peamiseks eesmärgiks oleks välja tuua Rooma hilise vabariigi poliitilise võitluse eripärad ning analüüsida erinevate antiikallikate abil sel perioodil senati rolli ja tähtsust. Veel peab autor oluliseks analüüsida Rooma vabariigi kolme poliitilist võimu omavat riigiorganit: magistraate, rahvakoosolekut ja senatit, ning leida nende tegevuses seoseid. Lisaks on vaatluse all, kuidas mõjutas senat ning sellesised konfliktid Rooma hilise vabariigi poliitikat ning milline mõju Rooma vabariigi arengule oli optimaatide ja populaaride vahelisel konfliktil.

Töö keskendub ajaperioodile alustades Tiberius Gracchuse reformiplaanidest ning lõpetades II Triumviraadi loomisega, ehk kaudselt 133. aastast 43. aastani eKr. Seega käsitleb käesolev töö kogu optimaatide ja populaaride võitluseperioodi.

Töö ülesehitus

Esimeses peatükis vaatleb siinkirjutaja senati mõju erinevatele klassidele ning rolli poliitiliste otsuste tegemisel.

Teises peatükis analüüsib autor Rooma vabariigis kehtinud poliitilist ülesehitust. Peamise tähelepanu saab *cursus honorum* ehk magistraatide ametiredel. Ükshaaval analüüsib autor lühidalt igat magistraadiametit.

Kolmandas peatükis peatub autor lühidalt Rooma vabariigi valimistel. Eristatud on tsenturiaalne komiits, tribunaalne komiits ja plebeide rahvakoosolek.

Neljandas, kõige mahukamas peatükis vaatleb autor üldist populaaride ja optimaatide võitluse ajalugu, keskendudes mõlema poole juhtfiguuride tegevusele. Autor on jaotanud hilise vabariigi perioodi neljaks osaks. Esimene alapeatükk käsitleb poliitilise võitluse algust, analüüsib vendade Gracchuste reforme ning populaaride ja optimaatide parteide tekkimist. Teine alapeatükk keskendub Mariuse ning Sulla konfliktiderohketele võimuperioodidele. Kolmas alapeatükk kujutab Rooma hilise vabariigi kõige aktiivsemat sisepoliitilist võitlusperioodi, mil tegutsesid sellised suurmehed nagu Gnaeus Pompeius, Marcus Crassus, Marcus Cicero ja Julius Caesar. Neljandas alapeatükis analüüsib autor lühidalt poliitilise võitluse lõppu Octaviuse võimuletulekuga.

Viies peatükk kujutab viise, kuidas üksikisikud said senatit mõjutada ning selle võimust mööda vaadata, kuues peatükk aga keskendub Rooma hilise vabariigi poliitika pahupoolele. Käsitlusele tuleb korruptsioon ning altkäemaksude andmine ja võtmine poliitikute vahel.

Antiikallikad

Rooma senat on olnud oluliseks tugipunktiks sellele, kuidas kujunes välja Rooma riik. Üsna erinevalt on aga antiikautorid iseloomustanud senati rolli, jäädes sageli eriarvamusele selles, kui oluline see institutsioon Rooma ühiskonnas ikkagi oli.

Uurides Rooma hilise vabariigi ajalugu, tuleb tõdeda, et allikmaterjali on palju. Säilinud algallikate hulk ning kvaliteet hilise vabariigi perioodi kohta on kahtlemata märkimisväärne, arvestades et tegu on ligi kahe tuhande aasta taguste materjalidega. Olulisemad töös kujutatud sündmustega kaasajal elanud autorid on Gaius Sallustius Crispus, Marcus Tullius Cicero, Titus Livius ja Diodorus Siculus.

Gaius Sallustius Crispuse olulisim teos, “*Catilina vandenõu*”, kirjeldab Sallustiuse silmade läbi 63. aastal Lucius Sergius Catilina poolt korraldatud vandenõud. Tema teine olulisem teos, mida käesolevas töös on kasutatud on “*Histories*”. Sellest tööst on säilinud aga vaid fragmendid, kuid see ei vähenda selle infoküllust poliitilise võitluse koha pealt. Tema kolmas siinkasutatud teos on “*Bellum Iugurthinum*”. Sallustiuse teostest peegelduvad ka tema poliitilised eelistused ning populaaride vaated. Tema stiil on lakooniline ning range. Sallustius on senati suunas kriitiline.

Teine olulisem kaasaegne autor on Marcus Tullius Cicero – oraator ning riigimees, kes oli poliitlises võitluses iseenda kangelane. Cicero oli senati autoriteedi kindel kaitsja. Ta põlgas populaaride laastavat tegevust konservatiivse vabariigi hävitamisel. Sageli oli ta aga oma kirjades senati vastu sarkastiline, eriti, kui senati enamus temaga lahkarvamusel oli. Tema kõige väärtuslikum allikmaterjal ongi tema säilinud kirjavahetus, mis ulatub 900 kirjani. Eriti suure poliitilise tähtsusega on tema mahukas kirjavahetus sõbra Atticus Pomponiusega. Olulised on ka tema traktaadid ja kõned. Kogu tema pärand on asendamatuks allikaks Rooma vabariigi lõpp-perioodi kohta. Eriti arvestades tema enda olulisust toimunud sündmustes. Cicero teosed on mitmekülgsed ning meisterliku stiiliga. Kuid neist peegeldub paratamatult tema kõrge enesehinnang ja egoism.

Kolmandaks oluliseks autoriks on Titus Livius, kuulsa “*Ab Urbe condita*” autor. Hilise vabariigi kohta saame peamiselt infot tema osaliselt kadunud tekstidest, mis on liidetud kogumikku “*Periochae*” nime all. “*Periochae*” on heaks kogumiks tänu kronoloogiliselt seatud faktidele. Seal ei kajastu aga eriti Liviuse enda hinnanguid.

Neljas kaasaegne autor on Diodorus Siculus. Tema suurtöö on “*Bibliotheca Historica*”, kuid ka see on kahjuks katkendlik ning viimased osad, mis oleksid just antud perioodi kohta olulised, pole säilinud. Katkendid lõpevad Catilina vandenõu kirjeldamisega.

Järgmine oluline autor, Plutarchos, on juba keisririigi-aegne ajaloolane, kelle suurteos on kreeka ja rooma riigimeeste “*Paralleelsed elulood*”. Sealt leiab põhjalikud biograafiad erinevate Rooma hilise vabariigi riigimeeste kohta. Hinnangute andmises on Plutarchos sageli kahetine. Tema eesmärk on olnud kirja panna võimalikult põhjalikud elulood.

Kreeka ajaloolase Aleksandria Appianuse “*Histories*” sisaldab viite raamatut kodusõdade kohta. Need on kirjutatud arvatavasti 2. sajandi keskel pKr. Tegu on põhjalike teostega, mis iseloomustavad hilise vabariigi konflikte. Antud töö seisukohalt on autor kasutanud nelja esimest raamatut. Appianus on aga tuntud kui faktidega liialt leebelt ümber käiv autor, seega tuleb tema töid tavapärasest kriitilisema pilguga vaadata. Ta avaldab palju oma arvamust, olles üsna subjektiivne. Senatist on ta üsna halval arvamusel, kirjeldades seda sageli negatiivselt, näiteks argliku, vähikliku ja valelikuna.

Suetonius, märkimisväärne keisririigi-aegne rooma ajaloolane, esitab oma “*De Vita Caesarum*”-is keisrite biograafiaid, keskendudes nende huvipakkuvatele eraelulistele tegudele, sageli liialdades. Antud töö kontekstis on kasutatud Caesari ja Augustuse biograafiat. Senati suhtes on üsna negatiivne, peab seda saamatuks ja ebalevaks.

Üheks olulisemaks keisririigi-aegseks autoriks on Cassius Dio ning tema teos “*Historia Romana*”. See koosneb 80-st raamatust. Antud töö kontekstis on olulisemad raamatud 30-47. Cassius Dio töös kajastub tuntavalt fakt, et ta on ise senaator, lausa 220. aasta *consul suffectus*.¹ Ta peab senatit targaks ning ühtsemaks ja võimsamaks kui see teisi allikaid arvestades tegelikult oli. Cassius Dio idealiseerib liigselt senatit, pidades seda õigluse võrdkujuks. Peab senatit ka Julius Caesari vastu algselt tugevaks, kuid peale Caesari võitu kodusõjas Dio arvamus senatist mõnevõrra langeb.

Lisaks on vähemal määral kasutatud materjale järgnevatelt antiikautoritelt: Velleius Paterculus, Quintus Cicero, Plinius Noorem, Tacitus, Florus, püha Hieronymus.

Sekundaarkirjandus

Käsitluste seast on üheks sisukamaks teoseks Lily Ross Taylori “*Party Politics in the Age of Caesar*”. Taylor analüüsib huvitavalt hilise Rooma vabariigi valimisi ning poliitilisi erinevusi optimaatide ja populaaride tegevuses. Teine autor, kes põhjalikumalt Rooma poliitilist elu lahkab, on Taani ajaloolane Henrik Mouritsen, teoses “*Politics in the Roman Republic*”. Uus-Meremaa ajaloolane Ronald Syme on sügavalt analüüsiv ning vabariigi lagunemise suhtes väga kriitiline. Tema “*The Roman Revolution*” lahkab sügavalt Rooma vabariigi langust ning keisririigi teket. Ameerika klassiku Erich S. Grueni “*The Last Generation of the Roman Republic*” hoiab Syme-ga võrreldes tagasihoidlikumat joont, kuid on põhjalikum. Gruen-i raamat on aktuaalsem ning seda oli meeldivam lugeda. Julius Caesari kohta on samuti väga põhjaliku teose: “*Life of a Colossus. Caesar*”, kirjutanud sõjaajaloolane Adrian Goldsworthy.

Hilise vabariigi üldise ülesehituse koha pealt on parim teos “*The Breakdown of the Roman Republic*”. Selle autor on klassikalise filoloogia professor Christopher S. Mackay. Tema poolt on

¹ Ametiajal tagasi astunud või hukkunud konsuli asemel ametiaasta lõpuni tema kohale määratud järglane. (Brill’s New Pauly).

siin töös kasutatud veel teistki teost “*Ancient Rome. A Military and Political History*”, mis vaatleb kogu Antiik-Rooma ajalugu.

Antiigiajaloolaste trio Mary T. Boatwright, Richard Talbert ja Daniel J. Gargola poolt on käesolevas töös kasutatud kahte käsitlust: “*The Romans. From Village to Empire*” ja “*A brief history of the Romans*”. Mõlema puhul on tegemist aktuaalsete ning ülevaatlike käsitlustega, mis hõlmavad kogu Rooma ajalugu. Samuti on ülevaatlik prantsuse ajaloolaste Marcel Le Glay, Jean-Louis Voisin ja Yann Le Bohec-i koguteos “*A History of Rome*”.

Töös on kasutatud ka kolme eesti keelde tõlgitud käsitlust. Neist esimesena võib esile tuua alles mullu eestikeelsena ilmunud klassikalise filoloogia professori Mary Beardi “*SPQR. Vana-Rooma ajalugu*”. Beard kirjeldab kaasahaaravalt kogu Rooma ajalugu, keskendudes hilise vabariigi perioodile. Teiseks eestikeelseks teoseks on Nõukogude ajaloolase Nikolai Maškini ülevaatlik “*Rooma ajalugu*”, mis on sündmuste kronoloogilisel kirjeldamisel korralik teos. Viimase eestikeelse käsitlusena on kasutatud kirjastuse Odamees “Tsivilisatsioonide teejuhi” sarjas avaldatud Jean-Noel Roberti “*Rooma*”.

1. Poliitiline korraldus hilises vabariigis

Mõistmine, kuidas kellavärk nimega Rooma senat toimib, võib esmapilgul tunduda keeruline, kuid kogu süsteem oli üles ehitatud üsna lihtsatel ja arusaadavatel printsiipidel. Täna sel päeval neid vaadates ei pruugi need küll tunduda sugugi õiglased, ning Rooma kodanikke üksikisikuna arvestades, polnud need tegelikult õiglased ka tollal. Riigi juhtimine oli selgelt rikaste roomlaste pärusmaaks. Pleeb² oli vaene ning neil puudus ka ambitsioon poliitikas kaasa lüüa, kuni Tiberius Gracchuse esiletõusuni.

Rooma hilise vabariigi perioodil hakkas poliitiline võim keskenduma üha enam üksikisikute kätte. Poliitiliselt oli Rooma vabariigi viimane sajand demokraatia pidev allakäik. Seevastu tollane ajaloolane Sallustius on oma "*Histories*" maininud, et Rooma riik saavutas oma tippperioodi Servilius Sulpiciuse ja Marcus Marcelluse konsulaadi ajal 51. aastal eKr.³ Ta seletab seda sellega, et kogu Gallia oli tolleks hetkeks vallutatud⁴ Huvitav vaatenurk sel samal perioodil elanud ajaloolase poolt. Sallustius ise kirjutas selle teksti umbes samal ajaperioodil, ning tema silmad ei näinud enam geograafiliselt kõige suuremat Rooma riiki keiser Hadrianuse valitsusajal. Kui Sallustius mõtles oma väite all midagi muud kui Rooma geograafilist suurus, siis käesoleva töö autor Sallustiusi väitega nõustuda ei saaks, ning oleks seisukohal, et 50-ndateks aastateks oli Rooma vabariigi võim juba mandunud ning vajab vaid ühte dekaadi, et tuua kaasa vabariigi lagunemise. Pigem võiks Rooma vabariigi kõrgajaks pidada perioodi peale II Puunia sõda, kui Vabariik ei vaevelnud veel sisepoliitiliste konfliktide käes, mis seda 2. saj. lõpus lõhestama hakkasid.

1.1. Erinevate sotsiaalsete klasside osalus riigijuhtimises

Roomas oli võim senati ja rahva käes. Või nii pigem esmapilgul tundub, kuna Rooma vabariigi sümboliks oli SPQR (*Senatus Populusque Romanus*) ehk Rooma Senat ja Rahvas.⁵ Lihtrahvas sai riigijuhtimisest osa võtta komiitside ehk rahvakoosolekute läbi. Kasutusel olnud valimissüsteemid muutsid aga vaesema rahva hääle sisuliselt kasutuks. Aga siiski oli juriidiliselt

² Kollektiivne termin kõigi Rooma linnakodanike kohta, välja arvatud patriitsid. (Brill's New Pauly).

³ Edaspidi on mõeldud kõiki aastarve eKr. Vastasel juhul on teisiti märgitud.

⁴ Sallustius, *Histories*. 1. 9. Kogu Gallia, välja arvatud sood, kuhu polnud Caesar sõjaväel juurdepääsu. Sallustius tõdeb sealsamas, et vabariik käitus kõige kõrgema moraalsuse ja üksmeelega teise ja kolmanda Puunia sõja vahel (Kaudselt 2 saj eKr esimesel poolel).

⁵ Brill's New Pauly.

tegemist demokraatiaga. Alates 139. aastast *lex Gabinia tabellaria* seadusega, muudeti hääletamised salajaseks.⁶

“Plebeid ja Rooma Senat olid sageli üksteisega tülis, mis puudutas seaduste jõustumist, võlgade mahaarvamist, maade jagamist või magistraatide valimist”⁷. Nii alustab 1. sajandi (pKr) Kreeka ajaloolane, Aleksandria Appianus oma *Historia Romania* Kodusõdade esimest raamatut. Olukord peale Tiberius Gracchuse surma polnud kindlasti riigis idülliline. Peale 133. aasta sündmusi tekkinud populaaride⁸ ja optimaatide⁹ vahekord pani ka lihtrahva suhted valitseva eliidiga käärima.

Peale nobiilide ja pleebsi, kuulusid Rooma kodanike hulka ka Ratsanikud ehk n.ö. teine klass. Nad olid sageli jõukamad kui nobiilid, kuid hoidsid tihti poliitikast eemale. Üks põhjus sellele võis olla otsese kokkupuute puudumine igapäevase poliitilise tegevusega, kuna suurem osa Ratsanike klassist elas Rooma linnast eemal. Syme väidab, et ratsanikud eelistasid mugavust, tähelepandamatut võimu ja kasumit, vastandudes senaatori koormatega.¹⁰ Polnud ju vaja pururikkal Rooma kodanikul riskida ebameeldivuste ja ohtudega, mis eriti hilise vabariigi perioodil senaatoreid ohustasid.

1.2. *Senatus consultum*

Senat oli Rooma vabariigis *de jure* vaid nõuandev institutsioon. Siiski oli selle mõju poliitikas väga suur. Et riigis enamat korda saata, seda valitseda, kasutas senat magistraatide ja riigi juhtimiseks määrust, mille nimetus oli *senatus consultum*.¹¹

Kuidas senat *senatus consultum*-i välja andis? Magistraat, kes senati kokku kutsus, küsis senatilt aktuaalse probleemi lahendamiseks nõu. Ei piisanud, et senat andis ühe või teise nõuande, vaid nende otsus registreeriti määruseks. See “nõuandev” määrus ehk *senatus consultum* polnud

⁶ Plinius Noorem, 3. 20.

⁷ Appianus, 1. 1.

⁸ Hilise Rooma Vabariigi poliitikud, kes kuulutasid, et nad tegutsevad rahva toetusel ja huvides. (Brill’s New Pauly).

⁹ Rooma juhtiv klass. Nimi tulenenud sõnast *optimus*, mis tähendas “parimat”. (Brill’s New Pauly).

¹⁰ Syme 1971, 13.

¹¹ Ametlik otsus, millega Rooma Senat andis nõu või instruksioone magistraatidele. (Brill’s New Pauly).

formaalselt käsk ega otsus. Senati roll oli siiski vaid nõu anda. Kuigi omandas see *de facto* senati käsu võimu, millele magistraadid ja väejuhid allusid.¹²

Senatus consultum-i läbi sai senat oma häälele täidesaatva mõju anda. Seda kasutati pea igas valdkonnas, kus senat soovis midagi otsustada. Gruen mainib, et seoses 75. aasta tribuuniameti reformiga, ei oleks konsul saanud ettepanekut rahvakoosoleku ette tuua ilma, et seda poleks toetanud *senatus consultum*.¹³

Senatus consultum-ist oli mõjukam määrus, mida nimetati *senatus consultum ultimum*-iks. Seda kasutati vaid siis, kui riiki ähvardas äärmine hädaoht. Näiteks andis senat selle välja 100. aastal, et konsulid Gaius Marius ja Lucius Valerius kaitseksid vabariiki ning suruksid maha rahvatribuun Gaius Saturninuse ja preetor Gaius Glaucia verise tegevuse.¹⁴ Sallustius mainib 63. aasta juhtumit, kui, seoses Catilina vandenõu ja Manliuse sõjaväe kogumisega, otsustas senat anda konsulitele Cicerole ja Antoniusele suurim võim ehk *senatus consultum ultimum*. Sallustius väidab, et see on suurim võim mida senat Rooma kõrgemale riigiametnikule anda saab. Ta loetleb ette *senatus consultum ultimum*-i poolt magistraadile antavad volitused, millele tavapäraselt neil ilma rahvakoosoleku otsuseta juurdepääsu polnud: valmistada ette sõjavägi, pidada sõda, hoida vaos liitlasi ja kodanikke, olla kodus ja sõjaväljal ülima sõjalise ja kohtuvõimu kandja.¹⁵

1.3. Senati roll sõjalistes konfliktides

Senati põhiline teguviis, kuidas nad said sõjalises konfliktis osaleda, oli spetsiaalsete sõjaliste volituste andmine kõrgemale magistraadile, kui otsustati, et vabariik on hädaohus ning selle lahenduseks pole muud võimalust kui relvastatud tegevus. See määrus oli eelnimetatud *senatus consultum ultimum*.

Seda määrust kasutati senati poolt üsna sageli. Näiteks kui Gnaeus Carbo oli peale laastavat tegevust Roomas Sitsiiliasse põgenenud, andis senat Pompeiusele sõjalised volitused teda jälitada ning tappa.¹⁶ Kui Pompeius veel Sitsiilias oli, toimetati talle senati määrus, mis kohustas

¹² Boatwright 2004, 136-137.

¹³ Gruen 1995, 27.

¹⁴ Appianus, 1. 28.; Goldsworthy 2006, 122.

¹⁵ Sallustius, *Bellum Catilinae*. 29.

¹⁶ Livius, *Periochae*. 89. Sealjuures polnud Pompeius *imperium*-it valdavas magistraadiametis.

teda Aafrikasse seilama ja Gnaeus Domitiuse vastu sõda pidama.¹⁷ Senat, kuigi olles *de jure* nõuandev organ, andis siiski välja määruseid ja käske sõjapidamiseks.

72. aastal, orjade ülestõusu ajal, saatis senat mõlemad konsulid, Lucius Gelliuse ja Cornelius Lentulus Clodianuse lahingusse. Plutarchos kirjeldab, et see toimus, nagu oleks käimas olnud mastaapne sõjakäik.¹⁸

121. aastal kasutas Lucius Opimius esimese konsulina diktaatorlikku võimu, hoidmata ise seda ametit. Elu lõpus vihatud mees lasi tappa ilma kohtuotsuseta ligi 3000 Gaius Gracchuse toetajat.¹⁹ Kogu süüd ei saa siiski äärmusliku sõjategevuse toimumises ning relvil näiliselt riigi kaitseks välja astumisel magistraatidele suunata. Livius toonitab, et just senat oli otsustanud saata sõjavägi Aventinuse künkale Gaius Gracchuse toetajaid maha suruma.²⁰ Magistraadid ei saanud senati nõuandeid eirata, vastasel juhul oleks tema valitsemisaasta kujunenud väga vaearikkaks.

Ka rahu sõlmimisel Roomaga sõjas olnud riikidega, oli vaja senati korraldust. *Imperium*²¹-iga magistraat pidi enne senatiga läbi rääkima, kui sai rahulepinguga nõustuda. Näiteks konsul Calpurnius Bestia, kes oli ülemjuhatajaks sõjas Jugurtha vastu, sõlmis Numiidia kuningaga rahuleppe, ilma, et senat sellega nõustunud oleks. See tekitas Roomas suurt pahameelt.²²

Senati roll Rooma hilise vabariigi sõjapidamises oli väga tuntav. Ilma senati korraldusteta sõjakäike ei peetud. 50-ndate aastate alguses, seoses Caesari võimuletulekuga, väheneb senati osa sõjanduse otsuste tegemisel märgatavalt. Nende “nõuandvad” korraldused enam Caesari silmis tähtsust ei omanda.

¹⁷ Plutarchos, *Pompeius*. 11. 1.

¹⁸ Plutarchos, *Crassus*. 9. 6-7. Konsulid said siiski häbiväärselt lüüa ja senat valis uueks väejuhiks Crassuse.

¹⁹ Plutarchos, *Gaius Gracchus*. 18. 1.

²⁰ Livius, *Periochae*. 61.

²¹ Militaarne võim kõrgemate riigiametnike käes. (Brill's New Pauly).

²² Livius, *Periochae*. 64. Sama juhtus ka Aulus Postumiussega, kes sai lahingus lüüa ning sõlmis Juhurthaga Roomat häbistava leppe, mida senat ei ratifitseerinud.

2. Magistraatide ja senati sümbioos. *Cursus Honorum*

Senatil endal polnud otsest võimu riigis ise midagi korraldada. Nende eest teostasid Rooma vabariigis avalikku võimu riigiametnikud, kelle ühine ametinimetus oli magistraadid. Magistraadid ja senat on võrdelised mõisted, kuna ilma üheta ei saanud teist eksisteerida. Kõik magistraadid olid senaatorid²³ ja kõik senaatorid olid samas olnud kunagi magistraadid. Senati juhendav ja nõuandev roll oli aga väga oluline. Ilma senati poolehoidu, kus avaldasid oma arvamust kõik Rooma riigi mõjuvõimsamad isikud, oli pea võimatu riigis midagi korda saata. Kuna rahvakoosolekud polnud alalised poliitika mõjutajad, ning ka magistraadid olid ametis vaid aasta, oli senati roll alalise poliitilise mõjutegurina väga tähtis.

Magistraadid tegutsesid kollegiaalselt. Igal magistraadil oli õigus oma kolleegist erinevat arvamust avaldada.²⁴ See rivaliteet nende vahel lõi võimaluse mitmekülgeks kuid ühtlaseks riigivalitsemiseks. Iga tavamagistraat²⁵ hoidis ametit enda käes ühe aasta. See välistas võimu kogunemise ühe isiku kätte liiga pikaks ajaks ning seega aitas vältida türanniat ja ainuvõimu. See pealtnäha ideaalne süsteem hakkab aga 2. sajandi lõpus kokku varisema. Rooma vabariigi viimased sada aastat lõhuvad poliitilise süsteemi, mis oli ligi 400 aastat pea veatult eksisteerinud.

Rooma vabariigis kehtis magistraatide ametiredel ehk *cursus honorum*. See kujutas endast süsteemi, mille järgi ametnikud pidid konsulini pürgides käima. Vabariigi alguses oli see kohati kaootiline²⁶, kuid selle fikseeris 180. aastal *lex Villia annalis*-ega rahvatribuun Lucius Vilius Annalis. *Cursus honorum* sai kindla struktuuri, ametitele seati vanuselävend ning kinnitati nende pidamise kindel järjekord.²⁷ Hilisemalt tegi suurema *cursus honorum*-i reformi Cornelius Sulla 81. aastal. Ta suurendas senaatorlike magistraatide²⁸ ja vähendas tribuunide võimu.²⁹ Peale teda reformisid magistraatide ametiredelit veel Pompeius ja Crassus 70. aastal³⁰ ja Caesar 45. aastal.³¹

²³ Välja arvatud tribuunid.

²⁴ Robert 2010, 93.

²⁵ Mitte tsensor ega diktaator.

²⁶ Mackay (2009, 17.) väidab, et 200. aasta paiku hoidsid poliitikud vahel enne konsuli- kui preetoriametit. Boatwright jt. (2006, 81.) mainivad, et see juhtus ka 400. ja 300. aastatel.

²⁷ Livius, *Ab Urbe Condita*. 40. 44.

²⁸ Kvestor, kuruulne ediil, preetor ja konsul.

²⁹ Appianus, 1. 100.

³⁰ Sallustius, *Bellum Catilinae*. 38. 1.; Livius, *Periochae*. 97.

³¹ Cassius Dio, 43. 47. 1.

Üldjoontes nägi magistraatide ametiredel välja järgnev. *Cursus honorum* algas kvestoriametiga. Sellega lunastas ühtlasi värske poliitik endale koha senatis.³² Siinkohal tuleb aga märkida, et kvestoriks saamiseks pidi kodanik olema läbinud kohustusliku kümneaastase sõjaväeteenistuse ning olema kohtulikult karistamata.³³ Järgmiseks sai kvestoriameti läbinud poliitik valida, kas suunduda traditsioonilist teed mööda edasi ning pürgida kuruulseks ediiliks või Rooma poliitilise eliidi poolt põlatud rahvatribuuniks. Ediiliamet polnud aga kohustuslik vahesamm, et pürgida preetoriks. Küll aitas sellest tulenev võimalik populaarsus kaasa tulevikus kõrgemate ametikohtade saamisele. Tribuuniameti valimine andis kõrgemasse ametisse püüdlemiseks tugeva tagasilöögi. Seega valisid senaatorid ediili tee.³⁴ Järgmisena avanes võimalus kandideerida preetoriks. Preetor oli kõrgem magistraadiamet. Sellega kaasnes ka *imperium*. Preetoriameti järel jäi traditsioonilises *cursus honorum*-is astuda viimane aste – konsul. Konsuliamet andis võimaluse saada ka kahte ametisse, mis jäid standardsest *cursus honorum*-ist välja: tsensoriks ning äärmisel juhul diktaatoriks.³⁵

2.1. Kvestor

Kvestor oli esimene ametipost *cursus honorum*-il. Nagu varem mainitud, oli selle ameti pidamine eelduseks senatisse pääsemiseks ehk senaatoriõiguste saamisel. Kvestorid valiti *comitia tributa* kaudu, järjekorras viimaste magistraatidena.³⁶ Oma ametivande andsid nad Saturni templis.³⁷ Varemalt oli Roomas valitud kaheksa kvestorit.³⁸ *Lex Cornelia annalis* määras, et igal aastal valitakse 20 kvestorit Samas määras Sulla ka, et kvestoriametisse kandideerimiseks ei pea kandidaat maksma.³⁹ Mary Beard märgib, et peale Sulla reforme loeti kvestor automaatselt senatisse kuuluvaks ega pidanud tsensori nõusolekut tema senatisse lisamiseks ootama.⁴⁰ Caesar viib kvestorite arvu viimaks 40-ni.⁴¹

³² Beard 2017, 30. Tsensor kinnitas poliitiku senatisse. Kuna tsensorid polnud iga-aastased ametnikud, pidid vastsed kvestorid peale oma ametiaja lõppu ootama uute kvestorite ametisse asumiseni, et nad senaatoriteks määrataks.

³³ Robert 2010, 93.

³⁴ Boatwright jt. 2006, 81. Tribuuniks saamisel pidi patriits oma staatuse hülgamma ning plebeiks hakkama.

³⁵ Mackay 2004, 17.

³⁶ Cassius Dio, 39. 7. 4.

³⁷ Appianus, 1. 31. 1.

³⁸ Livius, *Periochae*. 15. Enne 267. aastat oli olnud veel neli kvestorit.

³⁹ Tacitus, 11. 22. Maksmine kvestorikoha eest tuli poliitikasse tänu 44. aasta konsuli Publius Cornelius Dolabella ettepanekule.

⁴⁰ Beard 2017, 202.

⁴¹ Cassius Dio, 43. 47. 2.

Kvestoriaeg oli aastane, kuid oli tavaks, et kvestor jääb provintsi sama kaua kui sinna määratud juhtiv magistraat. Näiteks, kui Gaius Gracchus oli oma kvestoriajal Sardiinias, jäi prokonsul Lucius Aurelius Orestes senati soovil sinna kauemaks kui üks aasta. Arvati, et Gracchus jääb samuti peale aastat Sardiiniasse, kuid ta otsustas teisiti. Kohe kui tema ametikohustuse aasta lõppes, naasis ta, nagu Plutarchos mainib, kõigi üllatuseks, tagasi Rooma. Ta pidi selle tõttu senatile aru andma ning kohtu ette astuma.⁴² Ühegi seaduse järgi Gracchuse teguviis aga illegaalne polnud. Tegu oli siiski vaid traditsiooniga.

Kvestori peamine ülesanne oli mõnes Rooma provintsis tegeleda majanduslike küsimustega ja arvetepidamisega. Nad pidid ka makse sisse nõudma. Peamiselt tegeleti ikkagi Rooma huvides. Kui Cicero oli kvestorina Sitsiilias, valitses Roomas viljapuudus. Tema püüdluseks oli täiendada Rooma viljavarusid, millega ta sai ka hakkama.⁴³ Kvestori kohustuseks oli provintsis oldud aja kohta teha ka kirjalikult kokkuvõte oma väljaminekutest.⁴⁴ Siiski polnud kvestorid vaid rahandusametnikud, vaid pidid provintsidest sageli ka asehaldurite – kas prokonsuli või preetori⁴⁵ alluvuses sõjalistes konfliktides osalema. Populaarist väejuht, Quintus Sertorius määrati 91. aastaks kvestoriks *Gallia Cisalpina*-sse. Kuna Liitlassõda pani kogu riigi ärevasse seisukorda, pidi Sertorius vägesid värbama ning relvi hankima.⁴⁶ Kvestoril olid küll kindlad kohustused, kuid tegutsemisväli oli provintsidest siiski lai.

Kvestori ametikohta võttis eriti tõsiselt optimaat Cato Noorem. Kui tal oli võimalus kvestoriks kandideerida, tegi ta seda vaid enne põhjalikult selle ametiga seotud seadusi üle uurides. Alles siis, kui ta kõike ametist tulenevat mõistis, esitas ta oma kandidatuuri. Kuna ta oli põhjalikult seadustega tutvunud, ei suutnud ta taluda, et ametit nii loiult täidetakse. Cato tegutses kvestorina põhjalikult, nõudes välja ja makstes tagasi juba ammu ajast tekkinud võlgu. Plutarchos mainib, et kvestoriamet sai tänu Cato hoolikusele ja punktuaalsusele prestiižseks ametipostiks.⁴⁷

⁴² Plutarchos, *Gaius Gracchus*. 2. 3-5. Gaius ei saanud selle eest mingit karistust, osalt oma hea kõneoskuse tõttu.

⁴³ Plutarchos, Cicero. 6. 1. Kuigi ise pidas Cicero enda teeneid selles aspektis tähtsamaks, kui keegi teine Roomas.

⁴⁴ Plutarchos, *Tiberius*. 6. 1.

⁴⁵ Ehk *imperium*-iga magistraadi/eksmagistraadi.

⁴⁶ Plutarchos, *Sertorius*. 4. 1. Sertorius oli provintsis militaarse tegevusega suurepäraselt hakkama saanud.

⁴⁷ Plutarchos, *Cato Noorem*. 16. 1; 17. 1-3.

2.2. Tribuun

Rooma vabariigi poliitilises süsteemis tuleb eristada rahvatribuuni ja sõjatribuuni. Selles peatükis käsitletakse esimest. Viimane oli puhtalt militaarne ametikoht. Igal aastal valiti *concilium plebis*-e kaudu kümme rahvatribuuni. Ametisse võisid kandideerida vaid plebeid. Tribuunid olid oluliseimad magistraadid, kellel polnud *imperium*-i kasutusõigust.⁴⁸

Rahvatribuuni amet oli oma olemuselt mõjukas vahend Rooma poliitilisel maastikul. Mackay on seisukohal, et neid ei saa üldse magistraatideks nimetada, vaid nad on pigem rahvaesindajad.⁴⁹ Nad ei kuulunud ka klassikalisse *cursus honorum*-isse. Nende püha kohustus oli lihtrahvast teiste magistraatide, kaasaarvatud konsulite, ülekohtu eest kaitsta ning nende tegevust kontrollida, vetostades seaduseid, mida rahvale sobivaks ei peetud. Nad loodi, et poliitiline võim riigis poleks vaid senati käes.⁵⁰ See andis tekitas poliitikasse sekkumisel mõnel määral tasakaalu pleebsi ja aristokraatide vahel. Tribuunidel oli ka ametist tulenev kaitse. See amet oli puutumatu ja püha, sest ta oli rahva esindaja.⁵¹

Sulla tegi oma 81. aasta reformidega rahvatribuunist põlatud riigiameti. Optimaadina soovis ta tribuuniameti võimu võimalikuks väikeseks kahandada. Ta võttis neilt õiguse algatada seaduseelnõuid, vähendas nende vetoõigust ning määras selle, et tribuuniametis olnud kodanikud ei tohi endam kuhugi kõrgemale riigiametisse kandideerida.⁵² Pompeius taastas tribuunide volitused, mida Sulla oli drastiliselt limiteerinud.⁵³

Sageli toetusid populaaride juhid võimuletulekul just tribuunidele. Rahvatribuuni amet oli populaaride poliitiliste eesmärkide saavutamisel üheks peamiseks tugisambaks. Kuulsamad populaaridest tribuunid hilise Rooma hilise vabariigi ajal olid tõenäoliselt vennad Tiberius ja Gaius Gracchus, kelle tegevusega sai poliitiline võitlus alguse. Samas kõik tribuunid polnud populaarsete vaadetega. Igal ametiaastal oli tavaliselt vähemalt üks optimaatide vaadetega või optimaatide poolt kinni makstud tribuun, kuna nende vetostamisõigus oli tegur, mida ka aristokraatliku partei esindajad soovisid Rooma poliitikas ära kasutada. Kui kasvõi üks tribuun

⁴⁸ Boatwright jt. 2004, 62.

⁴⁹ Mackay 2009, 20.

⁵⁰ Appianus, 1. 1.

⁵¹ Plutarchos, *Tiberius Gracchus*. 15. 2-3. Appianus, 1. 13.

⁵² Beard 2017, 203-204.

⁵³ Velleius, 2. 30. 4.

seaduseelnõu vetostas, jäi see katki. Enamuse arvamuse ei lugenud. Ühel tribuunil oli võim, mis tühistas teiste tahte. Näiteks vetostas Tiberius Gracchuse maaseadust senatipooldajast tribuun Marcus Octavius.⁵⁴ Peale Octaviuse võib nimekamate optimaatidest tribuunidena esile tuua näiteks 91. aasta tribuun Marcus Livius Drususe, kes tegeles sellega, et senati volitusi tugevdada.⁵⁵ Oluline oli ka Titus Annius Milo, kes aitas 50-ndate keskpaigas optimaatidel Clodiuse vastu võidelda.⁵⁶

73. aasta rahvatribuun Gaius Licinius Macer kirjeldab rahvale oma kõnes olukorda riigis. Ta ütleb, et tribuunide võim, mis on lihtrahva vabaduste kaitsmise ainsaks relvaks, on niivõrd kahandatud ja löögi all. Rahvas ise hoiab konsulite ja senati võimu ülimana. Tema jutust tuleneb, et rahvas peaks senati isevaldsusele vastu seisma. Ta näitab Pompeiust mehena, kes võiks rahvast juhtida ning tribuunide võimu taastada.⁵⁷

Vabariigi lagunemise taustal ning selleks põhjuseid otsides, võib tõdeda, et tribuunidel oli selles üsna suur roll. Nad tegutsesid sageli kaootiliselt ning senati võimu õõnestades. Cassius Dio mainib, et tribuunid olid Catilina vandenõu ajal olnud valmis täielikult senati võimu ja positsiooni kukutama ning endale seeläbi suuremat võimu saama.⁵⁸

Julius Caesar oli populaarina tribuuniameti toetaja ning nendele toetuja. See väljendub läbi tema poliitilise karjääri. Suetonius mainib, et Caesar aitas sõjatribuunina kaasa neile, kes soovisid taastada Sulla poolt kahandatud rahvatribuunide võimu.⁵⁹ Tribuunide võim tõusis paralleelselt Caesari võimuga. Näiteks Clodius Pulcher saatis Cicero eksiili, taastades seaduse, mis keelas Rooma kodanike hukkamise ilma kohtuotsuseta.⁶⁰ Varasematel kümnenditel poleks keegi Roomas selle pealegi tulnud, et tribuun võiks *pater patriae* tiitlit kandva austatud senaatoriga nii käituda. Kuid Caesari võimule oli ka tribuunide seas vastaseid. Näiteks rahvatribuun Lucius Caecilius Metellus üritas Caesari vastu tegutseda.⁶¹

⁵⁴ Plutarchos, *Tiberius Gracchus*. 10. 1-5. Algselt olid Gracchus ja Octavius sõbralikes suhetes olnud. Poliitiline võitlus tegi neist aga vaenlased.

⁵⁵ Livius, *Periochae*. 71. Drususe tegevus viis aga lõpuks Liitlassõjani.

⁵⁶ Livius, *Periochae*. 104.

⁵⁷ Sallustius, *Histories*. 3. 34. 12-23.

⁵⁸ Cassius Dio, 37. 26. 2.

⁵⁹ Suetonius, *Caesar*. 5.

⁶⁰ Livius, *Periochae*. 103.

⁶¹ Plutarchos, *Caesar*. 35. 6-10.

Plutarchos on tribuuni ametikoha suhtes üsna kriitiline, mainides, et tribuuni tugevus seisab pigem negatiivsuses kui positiivsuses. Tribuunide tähtsus seisneb vaid selles üksikus tribuunis, kes ei anna oma nõusolekut ja vetostab.⁶² Plutarchos nimetab ka ediiliametit tribuunist kõrgemaks.⁶³ Arvatavasti mõtles ta selle all ediiliameti kõrgemat prestiiži. Tegelikkuses omandas tribunaat poliitikas suuremat rolli kui ediil. Clodiuse tribunaati peab Plutarchos hilise vabariigi lõpu kõige häbiväärsemaks sündmuseks. Konsul Caesar abiga patriitsiseisusest plebeiks langetatud Clodius, kes oli varem tema naist häbistanud, sai tribuuniks vaid tänu sellele, et Caesar tahtis tema abil Cicerot taltsutada.⁶⁴ Hiljem sai sarnasel viisil tribuuniks Publius Cornelius Dolabella.⁶⁵

2.3. Ediil

Rooma vabariigis eristatakse kuruulseid⁶⁶ ja plebeiliseid ediile. Mõlemaid valiti algselt kaks, kuid Caesar reformiga valitakse kaks ediili patriitside seast ja neli plebeilist ediili.⁶⁷ Kuruulsed on olulisemad ning neid valis *comitia tributa*. Plebeilised ediilid on madalamad ning need valitakse *concilium plebis*-e poolt.⁶⁸ Need kesksed riigiametnikud tegutsevad rahvale meelelahutuse ja mängude korraldamisega.⁶⁹ Kuruulsed ediilid korraldasid suuremaid mängu ja pidustusi. Sageli võeti eesmärgiks surnud esivanemate auks suurejoonelisi pidustusi korraldada, isegi kui see lahkunud pereliige oli juba aastakümneid surnud. Selle abil saadi rahva toetust järgneva ameti jaoks.⁷⁰ Plebeilised ediilid korraldasid näiteks *Ludi Megalenses*-e pidustusi.⁷¹

Edukas ediiliameti pidamine andis riigimehele prestiiži, mis aitas tal tulevikus kõrgemasse ametisse pürgida. Cicero mainib, et 56. aasta preetori Marcus Aemilius Scauruse ediiliaega mäletatakse positiivselt, see annab talle suuremad võimalused konsulivalimistel.⁷² Samuti oli Julius Caesar ediiliaeg olnud suurejooneline. Ta tõi rahva ette 320 gladiaatoripaari,

⁶² Plutarchos, *Cato Noorem*. 20. 3.

⁶³ Plutarchos, *Marius*. 5. 1.

⁶⁴ Plutarchos, *Caesar*. 14. 16-17.; Plutarchos, *Cato Noorem*. 33. 3-4.

⁶⁵ Cassius Dio, 42. 29. 1.

⁶⁶ Kuruulne sai oma nime kurviliste jalgadega tooli järgi, millel kõrgemad magistraadid istusid. (Encyclopaedia Britannica).

⁶⁷ Cassius Dio, 43. 51. 3.

⁶⁸ Plutarchos, *Marius*. 5. 1.

⁶⁹ Cicero, *ad Att.* 9. 12.

⁷⁰ Taylor 1961, 30-31. Caesar oli seda strateegiat kasutanud.

⁷¹ Cassius Dio, 43. 48. 4.

⁷² Cicero, *ad Att.* 4. 16. Scaurus siiski konsuliks ei saanud. Teda süüdistati korruptsioonis.

teatrietendusi, rongkäike ja avalikke bankette. Oma eelkäijatest oli ta ediilina palju väljapaistvam.⁷³ Cassius Dio märgib, et koos Caesariga oli samal aastal⁷⁴ ediiliks ka tema hilisem kolleeg konsulina, Marcus Bibulus. Tema sõnul oli Bibuluse ja Caesari väljaminekud osalt ühised olnud, kuid Bibulus jäi siiski Caesari varju, nagu hiljem ka konsuliajal.⁷⁵

Ediili väljaminekud olid suured, kui taheti ennast rahvale heast küljest näidata. Ediiliks kandideerija pidi olema märkimisväärselt rikas. Kui üks Caesari mõrva vandenõulastest, Servilius Casca ediiliks kandideeris, siis keegi küsis temalt: "*Kuidas sa, hea sõber, nii äkitselt rikkaks said, et ediiliks kandideerida?*"⁷⁶ Aga edukas võis olla ka tagasihoidliku ametiajaga. Cicero oli oma ediiliajal vähe kulutanud, kuid see ei takistanud tema tõusu kõrgemasse riigiametisse.⁷⁷

2.4. Preetor

Preetor oli Rooma vabariigis prestiižne amet. Seda juba seetõttu, et preetoril oli õigus *imperium*-ile. See oli ka madalaim riigiamet, kuhu valiti *comitia centuriata* kaudu.⁷⁸ Sulla reformiga tõusis preetorite arv kaheksani, hiljem veel kahekordistas seda Caesar.⁷⁹ Preetoritel oli mitmeid ametiülesandeid. Nad juhatasid erinevaid kohtuid⁸⁰, ning valimisi.⁸¹ Osad tegelesid ka välispoliitikaga.⁸² Nende kui kõrgemate riigiametnike kodudes peetakse ka religioosseid riituseid.⁸³ Preetoritel oli ka muid hüvesid. Näiteks kui Pompeius tahtis peale edukat sõjakäiku Aafrikas triumfi, oli Sulla sellele vastu seisnud. Triumf oli seaduse järgi lubatud vaid preetoritele ja konsulitele.⁸⁴

Kõige väärtuslikum oli esimese preetori ehk linnapreetori ametikoht. *Praetor urbanus* oli Roomas poliitiliselt tähtsuselt kolmas isik peale konsuleid. Cicero näiteks sai valimistel esimesena

⁷³ Plutarchos, *Caesar*. 5. 9.

⁷⁴ 65 eKr

⁷⁵ Cassius Dio, 37. 8. 1-2.

⁷⁶ Plutarchos, *Brutus*. 15. 3. Ka Appianus mainib seda (2. 115.)

⁷⁷ Cicero, *de Officiis*. 2. 17. 59.

⁷⁸ Boatwright jt. 2006, 40.

⁷⁹ Cassius Dio, 43. 51. 4.

⁸⁰ Cicero, *ad Att.* 9. 12.

⁸¹ Appianus, 1. 28.

⁸² Davies jt. 2010, 13.

⁸³ Plutarchos, *Caesar*. 9. 7.

⁸⁴ Plutarchos, *Pompeius*. 14. 1. Pompeius polnud veel piisavalt vana, et olla isegi senaator.

preetoriks ning seega määrati *praetor urbanus*-eks.⁸⁵ Antiikkirjanduses on mitmeid viiteid, kus ollakse pettunud, et ei saada linnapreetori ametit. Näiteks üks hilisemaid Caesari mõrvareid, Gaius Cassius Longinus, olevat olnud väga solvunud ja vihane, et Caesar oli Marcus Junius Brutuse linnapreetoriks nimetanud.⁸⁶ On reaalne, et Cassius oli komiitisil valitud esimesena, kuid selleks hetkeks oli Caesari mõjuvõim seoses valimistega väga tugevaks muutunud. Sarnast juhtumit võib näha ka mõned aastad varem, kui Marcus Caelius Rufus oli olnud samuti vihane, et Caesari valikul ei osutunud tema *praetor urbanus*-eks. Caesar oli eelistanud tema kolleegi Gaius Treboniust.⁸⁷ Sisuliselt kaotasid hilise vabariigi lõpus valimised oma mõtte, sest Caesar nimetas ise magistraate ametisse.⁸⁸

Peale ametiaasta lõppu pidi preetor mõnda Rooma provintsi propretorina valitsema minema.⁸⁹ Preetorid tõmbasid liisku, et saada endale valitsemiseks provints.⁹⁰ Preetori amet jäi senaatorit kogu eluks mõjutama, isegi kui ta konsuliks valituks ei saanud. Plutarchos toob välja, et Pompeius valis endale abiliseks Sitsiilia piraatide vastu võitlemisel 24 meest, kes olid preetorina ametis olnud.⁹¹

Tugevad preetorid võisid oma mõjuvõimuga ohustada isegi konsuleid. Plutarchos kirjutab, et Pompeius ja Crassus pelgasid võimu, mille saaks Cato, kui ta valitakse preetoriks. Nad olevat kartnud, et ta suudab preetorina konsulite võimu nõrgestada. Seetõttu oli Pompeius halbu oomeneid lugenud, mille tõttu ei saanud valimist samal päeval jätkata. See andis Crassusele ja Pompeiusele aega valijatele pistist pakkuda, nii, et Catot preetoriks ei valitudki.⁹²

2.5. Konsul

Konsuliameti kohta on antiikkirjanduses kindlasti kõige rohkem märkmeid. Seega teamegi sellest, viimasest ning tähtsaimast tavapärase *cursus honorum*-i astmest enim. Konsul oli Rooma

⁸⁵ Plutarchos, *Cicero*. 9. 1. Varasemalt olid linnas preetorite asemel valitsenud linnaprefektid.

⁸⁶ Plutarchos, *Brutus*. 7.; Appianus, 2. 112. 1.

⁸⁷ Cassius Dio, 46. 45. 4.

⁸⁸ Cassius Dio, 43. 51. 3.

⁸⁹ Plutarchos, *Cato Noorem*. 46. 3. Asehaldurina provintsi valitsemine oli sageli promagistraatidele majanduslikult väga tulus.

⁹⁰ Cicero, *ad Att.* 1. 13.

⁹¹ Plutarchos, *Pompeius*. 26. 2.

⁹² Plutarchos, *Cato Noorem*. 42. 1-4.

vabariigi poliitikas tähtsaim isik. Tema kohustus oli vastutada kogu Rooma poliitilise süsteemi toimumise eest. Konsulite järgi arvestati ka aastaid.

Kui kuningavõim oli moraalselt alla käinud, valisid senaatorid endale kaks aastase ametiajaga valitsejat.⁹³ Esimesteks Rooma Vabariigi konsuliteks olid Roomas kuningavõimu kukutanud Lucius Iunius Brutus ja Lucius Tarquinius Collatinus.⁹⁴ Seega valiti juba vabariigi algusest peale igaks aastaks traditsiooniliselt kaks konsulit. Konsulid valiti rahvahääletusel, *comitia centuriata* kaudu. Nagu ka preetorite puhul, oli esimesena valitud konsul tähtsam.⁹⁵ Iga poliitiku tippeasmärgiks oli saada sellesse kõrgemasse riigiametisse. See õnnestus aga vaid üksikutel. Riigimees võis olla õnnelik, kui ta sai ühe korra olla konsuliks, sest heitlus kohtade pärast oli tugev, ning paljud poliitilises elus aktiivsed riigitegelased ei saanud kunagi ihaldatud ametit. Seevastu õnnestus mõnel suurmehel, näiteks Gaius Mariusel või Julius Caesaril, mitmeid kordi konsuliametit pidada.⁹⁶ Tavaliselt juhtus mitmekordne konsulaat riigis kriitilistel aegadel või ebatraditsiooniliste kokkulepete käigus. *Lex Cornelia annalis*-ega keelas Sulla 10 aasta jooksul samasse riigiametisse kandideerimise.⁹⁷ See reegel kaotas hilise vabariigi lõpus oma tähtsuse, nagu paljud teisedki seadused.

Magistraadid valiti kuus kuud enne ametisse asumist. Valitud konsul ehk *consul designatus* sai selle aja jooksul ametiga kohaneda, kuna temalt küsiti senatis ka rohkem arvamust.⁹⁸

Kõige täpsemad ja otsesemad andmed konsulivalimistest on tänapäeval saadaval läbi Cicero kirjade. Cicero kirjutab oma sõbrale Titus Pomponius Atticusele konsuliks kandideerimisest, kus toob välja vastaskandidaadid ja analüüsib nende ja enda võimalusi ametisse pääsemiseks.⁹⁹ Väikese konsuliks kandideerimise “õpiku” koostas ka Marcus Tullius Cicero vend Quintus. Ta märkis sinna üles juhised ning näpunäited, kuidas Marcus konsuliks valitud saaks.¹⁰⁰

Konsulite võim oli siiski piiratud. Vahel esines aga ka erandeid. Catilina vandenõu ajal said konsulid Cicero ja Antonius erakorralised volitused ehk *senatus consultum ultimum*. See võim

⁹³ Sallustius, *Bellum Catilinae*. 6. 7.

⁹⁴ Livius, *Ab Urbe Condita*. 60. 3.

⁹⁵ Boatwright jt. 2006, 40.

⁹⁶ Caesar oli viis korda konsuliks, Marius seitse.

⁹⁷ Appianus, 1. 100.

⁹⁸ Cicero, *ad Att.* 14. 9.

⁹⁹ Cicero, *ad Att.* 1. 1.

¹⁰⁰ Quintus Cicero, *De petitione consulatus*.

anti konsulitele vaid olukorras, mil vabariik oli ohus. Erakorraline võim konsulitele oli suurim võim, mida senat sai riigiametnikule anda. Konsulid ei pidanud erivolituste käigus rahvakoosolekult ülima sõjalise ja kohtuvõimu kasutamiseks luba küsima.¹⁰¹

2.6. Tsensor

Tsensor oli ülevaatlik magistraadiamet, mis valiti iga viie aasta tagant ning nende ametiaeg kestis traditsiooniliselt 18 kuud. Ühe nende peamise tegevusena, korraldasid tsensorid rahvaloendust. Näiteks tsensorite tegevusena registreeriti 114. aastal 394 336 kodanikku.¹⁰²

Tsensorite kohus oli senatisse uusi liikmeid kinnitada ja neid eemaldada. Tsensorid Lucius Caecilius Metellus ja Gnaeus Domitius Ahenobarbus eemaldasid sensoritena senatist 32 liiget.¹⁰³

Crassus oli 65. aastal tsensoriks, tema ametiaeg jäi Plutarchose sõnul vähemärgatavaks. Ta ei teinud senatis kohustuslikku revisjoni, Ratsanike kontrolli ega rahvaloendust.¹⁰⁴ Ratsanikud pidid tsiviilellu sisenedes tsensorite ees oma sõjateenistusest ette kandma, et saada pensionile. Tsensorid otsustasid, kas autasustada või karistada.¹⁰⁵ Ka Cicerol oli plaan tsensoriks kandideerida.¹⁰⁶ Hääletati, et Caesar saaks elu lõpuni tsensori volitused.¹⁰⁷

2.7. Diktaator

Diktaator oli erandlik amet Rooma poliitilisel maastikul. Sinna ametisse võis saada vaid konsuliameti läbinud roomlane. Hilise Rooma vabariigi perioodil eksisteeris kaks diktaatorit: Lucius Cornelius Sulla ja Gaius Julius Caesar.

Sulla kuulutas ennast 81. aastal diktaatoriks. Seda ametit polnud kasutatud 120 aasta¹⁰⁸ vältel. Plutarchos väidab, et diktaatoriks kuulutamine aitas Sullal end mineviku ja tuleviku pattude eest kaitsta.¹⁰⁹ Sulla pani 79. aastal ootamatult oma diktaatorivõimu maha ning lahkus poliitilisest

¹⁰¹ Sallustius, *Bellum Catilinae*. 29. 2-3.

¹⁰² Livius, *Periochae*. 63.

¹⁰³ Livius, *Periochae*. 62.

¹⁰⁴ Plutarchos, *Crassus*. 13. 1.

¹⁰⁵ Plutarchos, *Pompeius*. 22. 4.

¹⁰⁶ Cicero, *ad Att.* 4. 2.

¹⁰⁷ Cassius Dio, 44. 5. 3.; samuti Velleius, 2. 68. 5.

¹⁰⁸ Appianus (1. 98.) väidab ekslikult, et 400 aastat oli eelmisest diktaatorist. Velleius Paternulus kinnitab, et vahe oli 120 aastat. (Velleius, 2. 28. 2.)

¹⁰⁹ Plutarchos, *Sulla*. 33. 1.

elust.¹¹⁰ Siiski oli ta selleks ajaks oma reformidega Rooma Vabariiki põhjalikult muutnud. Mäletades Sulla diktaatoriperioodi, vihati ja kardeti edaspidi seda ametit.¹¹¹

Julius Caesar nimetati diktaatoriks¹¹² viis korda. Varem polnud see amet olnud kellegi käes tervet aastat.¹¹³ Varsti nimetati Caesar eluaegseks diktaatoriks. Plutarchos nimetab seda türanniaks. Senini oleks võinud seda monarhiaks kutsuda, kuid Caesar tegi sellest endale alalise ameti.¹¹⁴ Cicero, kes oli küll Caesari populaarsete vaadete vastu, kirjutab Atticusele üsna positiivsel toonil Caesari diktaatoriks nimetamisest.¹¹⁵ Teisalt on ta Caesari mõrvamise üle õnnelik.¹¹⁶ Peale Caesari surma esitas konsul Antonius seaduse, mis sätestas, et keegi ei saaks tulevikus enam diktaatorivõimu hallata. Diktaatoriamet kustutati Rooma poliitilisest süsteemist.¹¹⁷ Caesar jäigi viimaseks diktaatoriks Roomas.

Enne Caesari ja Pompeiuse kodusõja puhkemist räägiti Roomas ka võimalikkusest, et võiks Pompeiuse diktaatoriks nimetada. Cato ja mitmed optimaadid olid kindlalt selle vastu. Leiti siiski kompromiss, ning Pompeius nimetati konsuliks, põhjusel, et diktatuuri pahed teda jõuliseks monarhiks ei muudaks.¹¹⁸ Optimaat Quintus Lutatius Catulus hoiatab diktatuuri eest oma kõnes *lex Gabinia* vastu. Kuna amet oli nii suurte võimutäiustega, polnud keegi kunagi ametist tulenevat võimu saanud üle kuue kuu hoida.¹¹⁹

Diktaatorile järgnev ametiaste oli *Magister Equitum* ehk ratsaväeülem. Kui diktaator oli linnast eemal, siis juhtis *Magister Equitum* linna. Kui Caesar oli diktaatoriks, siis ta valis Marcus Antoniuse enda *Magister Equitum*-iks. Kui diktaator oli valitud, siis traditsiooniliselt tavamagistraate peale tribuunide ametis polnud.¹²⁰ Ka nii Marcus Lepidus kui Gaius Octavius

¹¹⁰ Plutarchos, *Sulla*. 34. 3.

¹¹¹ Cassius Dio, 40. 45. 5.

¹¹² Livius, *Periochae*. 112.

¹¹³ Plutarchos, *Caesar*. 51. 1. Seetõttu, et piiramatu võim ei saaks tavaks ega tekiks türanniat.

¹¹⁴ Plutarchos, *Caesar*. 57. 1.

¹¹⁵ Cicero, *ad Att.* 9. 15.

¹¹⁶ Cicero, *ad Brut.* 1. 15.

¹¹⁷ Cassius Dio, 44. 51. 2.; Appianus, 3. 57.

¹¹⁸ Plutarchos, *Pompeius*. 54. 2-5., Appianus, 1. 23.

¹¹⁹ Cassius Dio, 36. 34. 2-3.

¹²⁰ Plutarchos, *Antonius*. 8. 3.

olid olnud Caesari ratsaväeülemad.¹²¹ Caesar lõhkus traditsioone, sest tema diktatuuri ajal olid ametis ka muud magistraadid.

¹²¹ Cassius Dio, 33. 1., Appianus, 3. 9. 1. Seega olid kõik kolm hilisemat triumviraati Caesari Ratsaväeülemad olnud.

3. Valimiskorraldus

Ka roomlastel, nagu igale demokraatlikule rahvale kohane, eksisteerisid valimised riigiametitesse. Roomlased said vabariigi ajal valimistest osa võtta mitmel meetodil. Olulisemad neist olid valimised tribunaalsete komiitside ehk *comitia tributa* või tsenturiaalsete komiitside ehk *comitia centuriata* kaudu.¹²² Varasemalt kasutatud kuriaatsetel komiitsidel oli hilises vabariigis vaid marginaalne roll. Selle olulisus oli taandunud vaid rituaalsesse vormi.¹²³ Seevastu tsenturiaalsed ja tribuutsed komiitsid olid vabariigi poliitilise korralduse alustalaks. Kolmas valimismoodus, mida kasutati oli plebeide rahvakoosolek (*concilium plebis*). Morstein-Marx analüüsib, et rahvakoosolekud andsid populaaride liidritele võimaluse näidata oma rahvalähedasi ideid, et siis selle abil enda prestiiži tõsta.¹²⁴

Rooma kodanik sai oma hääle anda magistraatide valimistel, seaduste kinnitamisel ja muudes tähtsamates küsimustes. Siiski olid rahvakoosolekud ja komiitsid aeganõudvad ning rikaste huvide poole kallutatud. Valimisprotsess ise võttis tavaliselt aega terve päeva, mis mõjutas vaesemat rahvast ka majanduslikult, sest seeläbi puudusid nad tervest päevatööst.¹²⁵ Komiitsidel polnud mingit iseotsustusõigust. Magistraat juhatas komiitsi enda tahte järgi, rahvale jäi vaid hääletada etteantud ettepanekute üle.¹²⁶

Rahvakoosolekud kaotasid Caesaril võimuletulekuga oma tähtsust ja Caesar korraldas valimised nii, et pooled ametnikud sai rahvas valida ja pooled tema ise. Ta levitas triibuste vahel teateid, milliseid kandidaate ta ise neil valida soovib.¹²⁷ Caesar lubas ametisse ka Sulla poolt varem proskribeeritute järglasi.¹²⁸

3.1. *Comitia centuriata*

Valimissüsteemi, mis toimis ka Rooma Vabariigi perioodil, tõi Rooma poliitilisse korraldusse kuues Rooma kuningas, Servius Tullius. Kui varem oli valitud valitsejat kuriaatsete komiitside

¹²² Appianus, 4. 92.

¹²³ Mouritsen 2017, 26.

¹²⁴ Morstein-Marx 2008, 11-12.

¹²⁵ Davies jt. 2010, 15.

¹²⁶ Mouritsen 2017, 19.

¹²⁷ Suetonius, *Caesar*. 41. 2. Välja arvatud konsulikandidaadid. Kuid on väga tõenäoline, et kõik magistraadid, kes ametisse said, olid Caesaril poolt soovitud.

¹²⁸ Suetonius, *Caesar*. 41. 2.

kaudu, siis Servius Tullius moodustas tsensuste¹²⁹ põhjal klassid ja militaarse põhimõttega tsentuuriad, mis omakorda löid võimaluse tsenturiaatseteks komiitsideks. *Comitia centuriata* puhul oli sõjaline aspekt üsna oluline. Koguneti ka Marsi väljakul.¹³⁰ Klassidesse jagamine varanduse järgi andis Servius Tulliusale võimaluse anda ka vaestele *de jure* võimalus valimistel kaasa lüüa. Kuigi *de facto* nende hääli siiski mingit tähtsust ei omandanud.

Tsenturiaalsed komiitsid valisid kõrgemaid ametnikke, magistraate, kellel oli *imperium*. Nendeks olid konsulid, preetorid ja tsensorid.

Comitia centuriata-s hääletati, alustades rikkamatest klassidest. Esimene valimisblokk hõlmas endas tähtsatesse suguvõsadesse kuuluvaid patriitse. Neid oli küll kogu hääleõigusliku kodanikkonna seas protsentuaalselt väga vähe, aga nad moodustasid kuus hääleõigusega tsentuuriat. Teise blokki kuulusid väga rikkad kodanikud, kes moodustasid ratsaväe. Nemad jagunesid 12 tsentuuriasse. Järgmine, kolmas blokk, ehk esimene klass, koosnes kõige rikkamatest Rooma kodanikest, kes polnud aga aristokraadid. Nende vahel jagati ära 80 tsentuuriat. Järgnevad kolm klassi, koosnesid järjest vähemjõukamatest kodanikest. Iga klass koosnes 20-st tsentuuriast. Viies klass, ehk seitsmes valimisblokk hõlmas endas juba väga vaeseid kodanikke, kes ei suutnud endale korralikku relvastust hankida. Nemad moodustasid 30 tsentuuriat. Viimasesse blokki kuulusid kõik ülejäänud, väga vaesed kodanikud ehk *proletarii*. Neist, kuigi hääleõiguslike kodanike suhtarvult, oli neid kõige rohkem, moodustati neist vaid üks hääleõiguslik tsentuuria.¹³¹

Igasse tsentuuriasse kuuluval kodanikul oli võimalus hääletada ühe kandidaadi poolt. Häälte kokkulugemisel pidi iga tsentuuria esitama enda poolt kaks enim hääli saanud kandidaati, häälteenamuse järjekorras. Iga tsentuuria hääled arvestati kokku. Valituks osutumisel pidi kandidaat saama 50% häältest. Tõsiasi on aga see, et patriitsid, jõukad ratsanikud ja kodanike esimene klass võisid hääletuse tulemused üksmeelel isekeskis ära otsustada. Klassid hääletasid järjest, rikkamad enne vaeseid, ja valituks osutus see kandidaat, kes sai esimesena kätte 50% häältest. Tema oli valitud ega osalenud enam edasises hääletuses. Hääletati teiste kandidaatide

¹²⁹ Tsensused olid iga viie aasta järel kodanike ülelugemine ning nende varanduse hindamine. (Encyclopaedia Britannica).

¹³⁰ Boatwright jt. 2004, 68.

¹³¹ Livius, *Ab Urbe Condita*. 42. 5- 43. 11.

vahel, kuni järgmine neist sai 50% häältest täis. Enamasti ei jõudnud sellise süsteemi järgi hääletuskord vaesemate klassideni.¹³²

Teisel sajandil toimusid tsenturiaalsetes komiitsides marginaalsed muutused, mis tegid seda veidi demokraatlikumaks ning andsid rahvale rohkem sõnaõigust. Esimese klassi tsenturiaid vähendati, ning nüüd vajas kandidaat valituks osutamisel ka teise klassi hääli. Tegemist oli siiski väga väikeste muudatustega ning ei andnud lihtkodanikule mõjukust juurde.¹³³

3.2. *Comitia tributa*

Tribuutsed komiitsid oli teine valimisvorm Rooma vabariigis. Ka see valimisviis kujunes tõenäoliselt¹³⁴ välja Servius Tulliusse konstitutsiooniga. Ta oli maa võrdseteks triibusteks jaganud.¹³⁵ *Comitia tributa* erinevus seoses *comitia centuriata*-ga seisnes madalama tähtsusega riigiasjade üle hääletamisel. Nad ei saanud näiteks sõda välja kuulutada, ning nende eesmärk oli valida Rooma vabariigi madalamad magistraadid: sõjatribuunid, kvestorid ja kuruulsed ediilid. Veel valiti nende kaudu Rooma religioosne juht *Pontifex Maximus*.¹³⁶

Rooma ja selle ümbrus jagati geograafiliselt 35-ks triibuseks. Hääletamine toimus üldjoontes samadel bloki-põhimõtetel nagu tsenturiaalsetes komiitsides. Mouritsen toob ühe erinevusena välja selle, et tribuutsetes komiitsides pidid peale enamuse saavutamist ja tulemuse selginemist ikkagi ka need triibused oma hääle teatavaks tegema, kes ei olnud veel hääletanud.¹³⁷

Tribuutsed komiitsid võisid toimuda erinevates kohtades. Näiteks foorumil või kapitoolumil, hiljem ka Marsi väljakul, nagu tsenturiaalsetel komiitsidel. Igal triibus hääletas üksusena. Kuid iga triibuse hääl polnud võrdse kaaluga. Rooma linn oli jagatud neljaks (linna)triibuseks. Ülejäänud 31 (maa)triibust hõlmasid maapiirkondasid. Kuna vaene lihtrahvas oli kogunenud linna, siis need neli triibust, mis eksisteerisid Rooma linnas, koondasid endas kvantitatiivselt väga suurt, kuid vaest osa valijatest. 31 ülejäänud maatriibuses domineerisid aga rikkad

¹³² Mouritsen 2017, 39-40.; Robert 2010, 102-106.

¹³³ Mouritsen 2017, 43.

¹³⁴ Kuningriigi perioodi kohta on antiikautorite teadmised hägused ning faktides ei olda kindlad.

¹³⁵ Dionysos, 2. 7. Originaalselt oli jagatud 30-ks triibuseks.

¹³⁶ Boatwright 2006, 40.

¹³⁷ Mouritsen 2017, 28.

maaomanikud.¹³⁸ Seega ka selles valimissüsteemis ei olnud vaese lihtrahva hääl piisavalt oluline, et poliitikas kaasa rääkida. Kuid see oli demokraatlikum kui *comitia centuriata*.

Fundamentaalne erinevus tsenturiaalsete ja tribuutsete komiitside vahel eristub seoses Cicero eksilist tagasikutsumise juhtumiga 57. aastal. Cicero oli läinud eksili, kuna rahvatribuun ja Cicero vaenlane Publius Clodius Pulcher oli tribuutsetele komiitsidele esitanud seaduse, millega inimesele, kes hukkab kohtuotsuseta Rooma kodaniku, tuleb keelata riigi territooriumil peavarju ja toidu lubamine.¹³⁹ Kahtlemata seisis Clodiuse selja taga vaene, kuid arvukas rahvamass. Cicero toetajad, suurelt osalt optimaadid, tegelesid innukalt, et teda tagasi kutsuda. Optimaatidele ustavad tribuunid üritasid seda teha läbi *comitia tributa*, kuid ebaõnnestusid. Peale seda otsustati Cicero naasmise küsimus hoopis *comitia centuriata*-s hääletusele panna. Pompeius liikus ise mööda Itaaliat, et talle ustavaid veteranide tsentuuriaid hääletusele kutsuda. Optimaatide plaan õnnestus.¹⁴⁰ Clodiusel ja tema toetajatel ei olnud tsenturiaalsete komiitside hääletusel, kus lihtrahva hääl ei olnud otsustav, sellist võimu nagu neil oli tribuutsetes komiitsides, et keelata Cicero naasmist.

3.3. *Concilium plebis*

Plebeide rahvakoosolek tegutses paralleelselt rahvatribuunidega. Andis nõusoleku seaduseelnõule. See institutsioon on sageli ühiselt mõistetud *comitia tributa*-ga. Vabariigi lõpuperioodil on nad sageli integreeritud. Siiski polnud nad samad institutsioonid. *Concilium plebis*-e peamine erinevus *comitia tributa*-st seisnes selles, et esimesse kuulusid ainult plebeid. Formaalselt olid nad ikkagi eristatud, kuigi valimissüsteem oli üldiselt sama – valiti triibuste järgi. Ainult tribuunid said *concilium plebis*-t kokku kutsuda.¹⁴¹

Plebeide rahvakoosolek aitas lihtrahval paremini poliitikas oma sõna sekka öelda, vastandudes patriitside domineeritud institutsioonidele. *Concilium plebis*-e kaudu valiti rahvatribuune ja plebeilikke ediile.¹⁴²

Peale Sulla reforme ja tribuunide võimu kärpimist, said tribuunid *concilium plebis*-e ette tuua vaid senati poolt varem kinnitatud seaduseelnõusid.¹⁴³ See vähendas tunduvalt lihtkodaniku

¹³⁸ Taylor 1961, 55.

¹³⁹ Plutarchos, *Cicero*. 32. 1.

¹⁴⁰ Cicero, *In Pisonem*. 35.

¹⁴¹ Mackay 2004, 30-31.

¹⁴² Boatwright jt. 2006, 40.

osalust riigijuhtimises. Kuid kas lihtkodanik oli üldse huvitatud poliitilisse ellu sekkumisele? Sooviti muidugi enda heaolu paranemist, kuid neid ei huvitanud, kes neile selle annab. Mouritsen tõdeb, et pleebs polnud küll apoliitiline, kuid nende huvid ja mured olid eliidist niivõrd erinevad, et lahendust ei otsitud eelkõige läbi poliitika.¹⁴⁴

¹⁴³ Boatwright jt. 2004, 197.

¹⁴⁴ Mouritsen 2017, 79.

4. *Optimates versus Populares*

Optimaatide ja populaaride vaheliseks võitluseks nimetatud ligi sada aastat kestnud konflikt iseloomustab kahtlemata Rooma vabariigi lõpuperioodi poliitikat. Rooma riigimehed võitlesid omavahel võimu pärast, sageli valimata vahendeid. Võrreldes eelneva, ligi 400-aastase vabariigi-perioodiga, võib senati tegutsemist kirjeldada lausa anarhistlikult. Võimuvõitluse edu kaldus vaheldumisi küll optimaatide ja populaaride poolele, kuid lõpuks kaotasid nad mõlemad. Gaius Octaviuse võimuletulek tegi poliitilisele võitlusele lõpu. Eksisteerimise lõpetas ka Rooma Vabariik.

Termin *Optimates* tuleneb ladinakeelsest sõnast *optimus*, mis tähendab tõlkes parimat ja *populares* sõnast *populus* ehk rahvas. Nimetus ei pruugi aga esile tuua kumbagi leeri iseloomulikke jooni.

Optimaatide eesmärgiks oli konservatiivse Rooma vabariigi säilitamine. Nad toetasid magistraatide võimu kaitsesid senati autoriteeti.. Nende toeks oligi seevastu senat ning nad väljendasid nobiliteedi huvisid. Populaarid olid aga partei, mis tugines poliitilistes ambitsioonides rahvakoosolekutele ning nende väliseks huviks oli lihtrahva arvamuse kaitsmine.¹⁴⁵ Ei maksa muidugi mõelda, et populaaride juhid alamkihtide hulgast pärinesid. Ka nemad olid nobiliteedi hulgast ehk senaatorid. Sageli, kui mitte öelda, et peaaegu alati, kasutasid nad lihtrahva häält vaid oma ambitsioonide ja huvide realiseerimiseks. Nende kahe leeri kõrval võib ära märkida ka Ratsanike seisuse, kes olid küll rikkad ja mõjukad roomlased, kuid kuulusid senaatorite järel siiski teise seisusesse.

4.1. Poliitilise võitluse algus. Vennad Gracchused

Optimaatide ja populaaride poliitilisest võitlusest saab hakata rääkima alates 130-ndate aastate teisest poolest, peale reformaatorist poliitiku Tiberius Gracchuse surma. Teda ja tema venda Gaiust võib nimetada esimesteks populaaride juhtfiguurideks. Enne seda polnud senati autoriteedile pea mingit vastupanu. Gracchused ja ka järgnevad populaarid kasutasid sageli tribuuniametit, mis võimaldas neil rahva kaitsjatena oma poliitikat ajada. Peamiseks

¹⁴⁵ Maškin 1962, 183.

võitlusteemaks sajandivahetuse paiku sai maade riigistamise ja riigi demokratiseerimise küsimus.¹⁴⁶ Sellega algas senati poliitilise võimsuse ja prestiiži mandumine.

4.1.1. Tiberius Gracchus

Tiberius Gracchus oli olnud hiilgava mõistusega kindlameelne mees, kellele Velleius Paterculus omastab kõrgeimat vooruslikkust.¹⁴⁷ Tiberiuse eesmärk oli eelkõige parandada lihtrahva olukorda. Olles võidelnud kolmandas Puunia sõjas sõjatribuunina vapralt oma õemehe Scipio Aemelianuse kõrval, naases Tiberius Rooma, kus ta valiti kvestoriks. Kvestorina teenis ta Hispaanias sõjaliselt ebaeduka Gaius Hostilius Manciniuse all.¹⁴⁸ Hispaaniast naastes nägi Tiberius kodumaal lohkavat ebaõiglust. Rikkad roomlased olid endale seadusi eirates maid kokku ostnud ning nendel töötasid sõjaliste vallutustega endale allutatud orjad. Kohalikud maaharijad olid jäänud aga maata. Oluline põhjus oli selles just sõjakäikudel. Kuna Rooma sõdur oli aastaid kodust eemal, siis polnud võimalik ka maad harida ega selle arvelt teenida. Sõjast naasnud meestel polnud jõukust enam maaharimisega taas algust teha, nad olid pankrotistunud ning nad müüsid oma maalapi mõnele rikkale maaomanikule. Seda maad hakkasid muidugi harima sõjavangid. Ebavõrdsus vaeste ja rikaste vahel oli sel hetkel väga suur ja see oli kasvamas. See vaene lihtrahvas kogunes linna, et elatist teenida, kuid see oli keeruline.¹⁴⁹

Tiberius Gracchus, kes oli rahva seas populaarsust kogunud, seadis eesmärgiks vaesemate kodanike elujärje parandamise. Ta kandideeris rahvatribuuniks, kuhu ta ka valiti. Et rikaste maaomanike ülekohtu vastu võidelda, esitas ta Maaseaduse eelnõu, mis läks rahvale meelsasti peale, sest vaesemad klassid said sellest enim kasu. Suurmaaomanikud pidid seadusega loovutama oma maavaldused, mis oli 376. aastal tribuunide Liciniuse ja Sextiuse seadustega paika pandud. Seega olid rikkad selle vastu, sest nad oleksid seadusega oma maavalduseid kaotanud.¹⁵⁰ See seadus ei saanud muidugi legaalselt läbi minna, sest reaalselt võimu hoidis ikkagi enda käes nobiliteet. Seega, kui Tiberius Gracchus esitas maaseaduse eelnõu, vetostas selle tõenäoliselt rikaste poolt kinni makstud rahvatribuun Marcus Octavius. Nii juhtus mitmeid

¹⁴⁶ Maškin 1962, 184.

¹⁴⁷ Velleius, 2. 2. 2.

¹⁴⁸ Velleius, 2. 2. 1., Plutarchos, *Tiberius Gracchus*. 4.-5.

¹⁴⁹ Plutarchos, *Tiberius Gracchus*. 8.

¹⁵⁰ Cicero, *pro Sestio*. 103.

kordi: Gracchus esitas eelnõu ja Octavius vetostas selle.¹⁵¹ Ka Marcus Octavius oleks võinud esitada, järgides Tiberius Gracchust, eelnõu, et ka Tiberius tagandataks ametist. Diodorus Siculus arvab, et seeläbi oleksid mõlemad tribuunikoha kaotanud.¹⁵² Seda ei juhtunud, ning viimaks läks siiski Tiberius oma plaanide läbisurumisega vihas liiga kaugele. Florus mainib, et Gracchus oli Octaviusele kallale läinud, ning lubanud teda ka tappa.¹⁵³ Ta korraldas viimaks rahvahääletuse, et Octavius ametist maha võtta, et tema seadus ilma vetostamata läbi läheks. See polnud otseselt seadusevastane teguviis, kuigi ebatraditsiooniline, ning käis Vabariigi olemuse vastu. See Gracchusel ka õnnestus ja uus agraarseadus läks läbi.¹⁵⁴ Gracchuse käitumine oli selles sündmuses ettearvatu. Ta võitles küll pealtnäha hea ja õige asja nimel, kuid seeläbi tegi algust vabariiklike põhimõtete ja tugisammaste lammutamisega. Tiberius Gracchus tekitas lihtrahvas varem nägemata ahnuse, ning nood tahtsid aina enamat. Ta lubas rahvale jagada ka Pergamoni kuningas Attaluse poolt Roomale pärandatud vara. Seda lubas ta aga rahvale senatiga konsulteerimata. Ta leidis, et senatil pole mingit õigust selle üle arutada. Paljude meelest hakkas Tiberius kuningana käituma.¹⁵⁵ Ta jätkas revolutsioonilist tegevust ka edaspidi. Peagi, kui tema tribuuni ametiaeg läbi sai, soovis ta teist korda järjest sellesse ametisse kandideerida. See polnud küll enneolematu, kuid siiski ebatraditsiooniline. Tõenäoline on, et Tiberius soovis taas saada ametist tulenevat kaitset, sest talle oli tekkinud mõjukate roomlaste seas palju vaenlasi. Enne valimisi tekkis segadus, ning arvati, tõenäoliselt ekslikult, et Gracchusel ongi plaan saada kuningaks. Seoses sellega, tungisid senaatorid, eesotsas Publius Cornelius Nasica-ga Tiberius Gracchusele kallale, ning mõrvasid mehe ja viskasid tema laiba Tiberi jõkke. Tiberius Gracchuse aina äärmuslikumad plaanid olid muutunud lõpuks aristokraatidele nii vastuvõetamatuteks, et aset leidis poliitiline mõrv.¹⁵⁶

Tiberius Gracchuse surm käivitas Rooma vabariigis sisemiste vägivaldsete kokkupõgete ajastu, mis viis viimaks Rooma vabariigi lagunemiseni. Algas ligi saja aasta pikkune vastuolude ajajärk. Vägivald sai üle pika aja taas poliitilise elu mõjutajaks. Gracchuse tapmine oli tegelikult üks vähestest poliitilistest mõrvadest selle ajani vabariigi perioodil. Varasem poliitilise tagamõttega

¹⁵¹ Plutarchos, *Tiberius Gracchus*. 10.; Livius, *Periochae*. 58.; Cassius Dio, 24. 83. 4. Plutarchose sõnul oli ka Octavius ise suurmaaomanik. Cassius Dio märgib aga, et Octaviuse perekond oli Gracchuse perega vaenujalal.

¹⁵² Diodorus, 34. 7. 1.

¹⁵³ Florus, 2. 2.14. 5. Tõenäoliselt Florus siinkohal liialdab.

¹⁵⁴ Appianus, 1. 11-12.

¹⁵⁵ Livius, *Periochae*. 58., Plutarchos, *Tiberius Gracchus*. 14.

¹⁵⁶ Livius, *Periochae*. 58., Plutarchos, *Tiberius Gracchus*. 19. Appianus, 1. 16.

mõrvatud poliitiline tegelane oli vabariigi ajal tapetud alles viienda sajandi paiku.¹⁵⁷ Tiberius Gracchuse surma peab ka Cicero, kuigi olles optimaat, negatiivseks sündmuseks, arvestades vabariigi arengut.¹⁵⁸ Tiberiuse võitlust jätkas aga tema noorem vend Gaius Gracchus.

4.1.2. Gaius Gracchus

Gaius Gracchus oli Tiberiuse tapmise hetkel alles noor mees, vennast üheksa aastat noorem. Gaius oli vanemast vennast emotsionaalsem ning oma kõnedes äkilisem. Selline oraatorivõime tõi talle lihtrahva hulgast palju toetajaid. Tema eesmärk oli jätkata Tiberiuse lõpetamata tööd. Enne kvestoriks valituks saamist, oli Tiberius end unes Gaiusele ilmutanud ning hoitanud, et isegi, kui Gaius üritab enda saatust edasi lükata, sureb ta ikkagi samamoodi nagu tema vend.¹⁵⁹ Kvestorina teenis Gaius Sardiinias, prokonsul Lucius Aurelius Orestesega.¹⁶⁰ Külma talve tõttu soovis Tiberius rahvale talve üleelamiseks vastavat varustust ja abi. See tegi aga Roomas senaatorid ettevaatlikuks, sest arvati, et ta kasutab Tiberiuse populistlikke võtteid. Aasta lõppedes kiirustas Gaius Rooma, kus ta võeti nobiliteedi poolt vastu kui vaenuõhutaja. Peale mõningaid konflikte, kandideeris Gracchus tribuuniks, kelleks ta senaatorite pahameeleks ka valiti. Lihtrahva toetus talle oli sedamäära suur, et aristokraadid ei suutnud tema tribuuniks saamist lihtsalt ära hoida.¹⁶¹

Tribuunina hakkas Gaius Gracchus koheselt erinevaid seaduseid läbi viima, sealhulgas edasiarendama Tiberiuse poolt algatatud maaseadust. Gaiuse poliitiline programm oli paremini läbi mõeldud, kui varasemalt ta vanemal vennal. Kuid eesmärk oli ikkagi sama- lihtrahva raske olukorra parandamine. Ta üritas eksisteerivate seaduste muutmise ja uute loomisega maksta kätte ka Tiberiuse surma eest. Kokku viis Gaius oma kahe järjestikkuse tribuuniaja jooksul läbi üle kümne seaduse, seoses maade jagamisega, kohtute reformimisega, vilja ostmisega, sõdurite palkadega, kolooniate rajamisega jpm. Erilist vastumeelt tekitas tema seadusprojekt, millega liitlased oleksid saanud Rooma kodanikuõigused. Opositsioon sellele tõusis peale senaatorite ka lihtrahva seas.¹⁶²

¹⁵⁷ Boatwright 2004, 160.

¹⁵⁸ Cicero, *de Officiis*. 1. 21. 76.

¹⁵⁹ Cicero, *de Divinationes*. 1. 26. 56.

¹⁶⁰ 126. aasta konsul.

¹⁶¹ Plutarchos, *Gaius Gracchus*. 2.

¹⁶² Boatwright jt 2006, 95-97.

Gaiuse peamiseks vastaseks, nagu Tiberiusel oli olnud Octavius, tõusis tribuun Marcus Livius Drusus. Drususe taktika Gracchuse poolehoidjate enda poole meelitamiseks oli üsna eripärane. Drusus esitas põhimõtteliselt samu seadusi, mis Gracchus, kuid veidike resoluutsemalt, mastaapsemat ning pealtnäha vähem omakasupüüdlikumalt. See tõigi rahva Drususe poolele.¹⁶³

Viimaks, kogus Gaius Gracchus oma toetajad kokku ja hõivas Aventinuse künka. Kuna varasemalt oli üks Gracchuse poolehoidjatest tapnud teda solvanud tollase konsuli Lucius Opimiuse liktori, kuulutas senat välja ohuolukorra, ning andis konsulile volitused Gracchuse mäss maha suruda. Gracchuse allesjäänud poolehoidjad tapeti, ning ta ise hukkus samuti. Tema surma kohta on levinud mitmeid versioone. Livius on kirjutanud, et Gaius Gracchus, koos oma toetaja, prokonsul Marcus Fulvius Flaccusega, suri konsul Opimiuse või vähemalt tema sõjaväe käe läbi. Sama väidab ka Cicero. Appianus märgib aga, et Gaius põgenes, ning lasi oma orjal endal kõri läbi lõigata. Plutarchos on veel lisanud, et Gracchuse pea lõigati maha.¹⁶⁴

Gracchuste tegevus oli küll vajalik, kuid liialt äärmuslik. Keskenduti liiga selgelt vaid ome eesmärkidele, arvestamata üldist poliitilist olukorda. Rooma poliitiline maastik polnud selliste kiirete ja resoluutsete reformide jaoks valmis. Hilisemad populaarid peale Gracchuseid ei näidanud lihtrahva viletsuse vastu samaväärset kaitset ning toetust kui vennad. “Uued populaarid” hakkasid kasutama rahva toetust enda poliitiliste ja isiklike huvide teostamiseks. Olulisemaks said ennastupitavad eesmärgid. See jäi populaaridele iseloomulikuks jooneks kuni vabariigi lõpuni.

Võib üsna kindlalt väita, et ükski tollane riigimees polnud täielikult ühes või teises leeris. Populaaride tunnuseid oli nii optimaatidel kui ka vastupidi. Rooma vabariigi lõpuperioodi poliitika oli egoistlik ning kahetsusväärsest kompromissitu lihtrahva vastu. Õilsa vabariigi aeg oli lõppenud ning käes oli kriiside, kodusõdade ja rahutuste periood. Demokraatia ei saanud üle elada vägivaldset poliitikat.

Neid ei saa üldjuhul võrrelda tänapäevaste parteidega. Mõlemal leeril puudus tegelikult oma kindel maailmavaade. Optimaatide ja populaaride omavaheline erinevus seisnes selles, kuidas ja mille alusel realiseeriti oma plaane ja eesmärgid. Kummagi olulisus ei seisnenud lihtrahvale mõju

¹⁶³ Plutarchos, *Gaius Gracchus*. 10.

¹⁶⁴ Livius, *Periochae*. 61.; Cicero, *Oratio in Catilinam*. 1.4.; Appianus, 1. 26.; Plutarchos, *Gaius Gracchus*. 17.

avaldamises. Otsiti vaid võimalusi oma vara suurendada ja end suurte tegudega ajalukku kirjutada.

4.2. Mariuse ja Sulla võimuvõitlus. Cinna ja Carbo terror

Peale Gracchuseid valitses Roomas sisepoliitiliselt pealtnäha rahulikum, kuid siiski pinev ajajärk. Rahvas oli rahutu, ning peale Gracchuste tegutsemist julges nüüd soovida ka enamat. Vasttekinud populaaride ja optimaatide kildkonnad pidasid pidevat, kuid enamjaolt veretut võitlust. Järgmine olulisem poliitiline periood hilise vabariigi ajal saab alguse, kui populaaride uue juhtfiguurina kerkib 110-te aastate alguses esile Latiumi linnast Arpinumist pärit *homo novus*, Gaius Marius.¹⁶⁵ Marius sai eelkõige legendaarseks mehena, kes pidas seitse korda konsuliametit. Mitte keegi varem polnud nii mitut korda riigi tähtsaimal ametipostil olnud. Kuigi see, et üks isik võis riigi kõrgemal ametipostil nii kaua domineerida, näitas vabariikliku korra ja traditsioonide nõrgenemist.

4.2.1. Gaius Marius

Gaius Mariuse poliitiline teekond algas keeruliselt. Kuna ta oli ilma silmapaistvate esivanemateta *homo novus*, ei võtnud poliitiline eliit teda tõsiselt. Olulise tõuke poliitilise tõuke sai ta tänu Metelluste perekonnale, eriti Quintus Caecilius Metellusele, kes viis Mariuse üle aristokraatlikku klassi.¹⁶⁶ Marius alustas *cursus honorum*-it tribuunina, kus ta tõestas, et temas on küllalt nii poliitilist südikust kui tasakaalukust. Ta viis läbi seaduseelnõu, mis vähendas nobiilide mõju valimistel. Sellega sai ta lihtrahva poolehoidu. Kuid veidi hiljem võitles ta viljajagamise seaduse vastu, mis leevendas temasse suhtumist aristokraatide seas. Seega näitas Marius end seismas nii rahva kui rikaste poolel.¹⁶⁷ Edilivalimistel Marius ebaõnnestus, kuid ta kandideeris peagi tribuuniks ning altkäemaksuskandaali kiuste sai valituks. Tema preetoriaeg jäi üsna tähelepandamatuks, kui välja arvata eelnenud skandaal. Peale propretoriaega Hispaanias, abiellub Marius Caesarite perekonda kuuluva Juliaga, mis lisas talle kindlasti mõjukust. Kui konsul Caecilius Metellus määratakse 109. aastal Rooma sõjavägede ülemjuhiks sõjas Jugurtha vastu, võtab ta Mariuse endaga kaasa. Aafrikas saabki Marius populaarseks.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Ka Cicero oli sündinud Arpinumis.

¹⁶⁶ Le Glay jt. 2009, 124.

¹⁶⁷ Plutarchos, *Marius*. 4.

¹⁶⁸ Plutarchos, *Marius*. 7.

Mariuse tõus poliitilises ladvikus polnud mitte eelkõige tänu tema kõneosavusele ega poliitilisele taibule, vaid väejuhi oskusele. Näidates end sõduritega võrdsena ning hea väejuhi ning sõjamehena, võidab Marius Rooma sõdurite vankumatu toetuse, ning seeläbi ka rahva, eriti ratsanike seisuse toetuse Roomas.¹⁶⁹ Tema populaarsus tekitab pingeid ka tema ja Caecilius Metelluse vahel. Sellest hetkest hakkas Marius intensiivselt oma populaari palet näitama. Naastes Rooma valitakse Marius 107. aastaks konsuliks. Ta hakkab koheselt senatile vastu seisma, lubades tuua poliitilisse ellu muudatusi, et korruptsioon ja nobiilide juhtpositsioon kaoks. Samas on ta ettearvamatult riigimees, kelle plaanid kogu aeg muutuvad.¹⁷⁰

Ta viib läbi ka sõjaväereformi, millega ei saa vaid need roomlased sõduriks, kes jaksavad endale varustuse osta, vaid kõik kes soovivad. Olenemata sotsiaalsest klassist ja varast.¹⁷¹ Reformiga muutub veel palju muudki Rooma sõjaväekorralduses. Populaaride liidriks tõusnud Marius ei luba senatil määrata Metellust edasi sõdima Jugurtha vastu, vaid võtab ülemjuhataja koha rahvakoosoleku abiga üle.¹⁷² Marius pidas rahvale inspireeriva kõne, kus ta tõi välja mitmeid mõjuvõimsaid aspekte, mis rahvast teda veel rohkem armastama panid. Ta tõdes, et nobiilid otsivad võimalust teda rünnata, kuid ta teeb kõik, et ausalt ja väärikalt riigi heaks võidelda.¹⁷³

Marius oli sõjas Jugurtha vastu edukas. Tema alluvuses kogub sõjas populaarsust järgmine oluline tegelane Rooma vabariigi ajaloos - Lucius Cornelius Sulla. Roomas hoidsid samal ajal korda Mariusele ustavad magistraadid, ühe olulisemana neist rahvatribuun Lucius Appuleius Saturninus, kelle teguviis meenutab Gracchuste meetodeid. Marius valitakse teist korda konsuliks ajal, kui ta on veel Roomast eemal, 104-ndaks aastaks. Sel aastal naasis ta triumfiga Rooma.¹⁷⁴ Edasi rullus lahti Rooma ajaloos erakordne etapp – Marius valitakse konsuliks ka järgneval neljaks aastaks. Sellel perioodil võitles ta Gallias germaani hõimude, kimbrate ja teutoonidega. Sealne sõda on küll ohvriterohke, kuid lõppes Mariusele edukalt 101. aastal.¹⁷⁵ Erinevad autorid on ühel nõul, et hirm germaani hõimude ees oli põhjus, miks Marius järjest konsuliks valiti.¹⁷⁶ Aastal 100 eKr koidab Mariuse kuues konsulaat. See ei jää küll tema

¹⁶⁹ Plutarchos, *Marius*. 7.

¹⁷⁰ Livius, *Periochae*. 69

¹⁷¹ Sallustius, *Bellum Jugurthum*. 86

¹⁷² Sallustius, *Bellum Jugurthum*. 84.

¹⁷³ Sallustius, *Bellum Jugurthum*. 85.

¹⁷⁴ Sallustius, *Bellum Jugurthum*. 114.

¹⁷⁵ Marius oli Plutarchose sõnul võitmiseks ohverdanud oma tütre Calpurnia. (Pseudo-Plutarchos, 20).

¹⁷⁶ Mackay 2009, 104.; Maškin 1962, 196.

viimaseks konsuliaastaks, kuigi Mariuse võim hakkas selleks hetkeks kõikuma. Tekkisid konfliktid populaaride leeris. Marius pidi vastu astuma Lucius Saturninuse ja Gaius Glaucia väärkuse kaotanud ambitsioonidele.¹⁷⁷ Ta otsustas senatiga koostööd teha ja surus oma endiste liitlaste liikumise veriselt maha. Järjekordne kahju oli vabariigile aga Saturninuse ja Glaucia poolt tehtud. Ka Mariuse ja senati koostöö jäi üürikeseks. Ta otsustas peale oma kuuendat konsulaati avalikust elust eemale tõmbuda.¹⁷⁸

4.2.2. Liitlassõda

Marius naasis poliitikasse 91. aastal, kui oli puhkemas Liitlassõda. See konflikt liitlasrahvaste ja Rooma vahel sai kaudselt alguse sellest, et mõrvati 91. aasta rahvatribuun, Marcus Livius Drusus. Drusus oli iseloomult lähedane Gracchustele, kuid tasakaalukam, vaadetelt pigem optimaat. Ta soovis reformida senatit ja kohtuid. Drusus pakkus välja, et kohtute liikmeteks võiksid jääda ainult senaatorid, aga senatisse lisanduks seevastu 300 Ratsanike klassi esindajat. See ei meeldinud optimaatidest senaatoritele. Drusus tahtis ka jagada maad vaestele ja lubada kodanikuõigust liitlasrahvastele - Latiinide ja Itaallastele. Drususe arvates pidi kodanikuõiguse andmine liitlastele Rooma riiki tugevdama.¹⁷⁹ Senat aga lükkas tema seaduseelnõud tagasi. Diodorus Siculus on vahendanud, mida Drusus selle peale sõnas: *“Kuigi mul on võim senati otsustele vastu võidelda, ei tee ma seda, sest ma tean, et süüdlased saavad varsti oma teenitud karistuse!”*¹⁸⁰ Peagi Drusus aga tapeti. Kelle poolt, pole teada, kuid on tõenäoline, et optimaatide tellitud mõrtsuka käe läbi. Liitlased hindasid samas aga väga Drususe tegevust. Ja nüüd, kui tribuun oli tapetud, jäid nad taas kodanikustaatusest ilma. Nende pettumus oli nii suur, et nad otsustasid mässama hakata, kui nad kodanikuõiguseid ei saa. Lahvatanud sõda kestis ligi kolm aastat, mille lõpp-produktina saavutasid mõlemad pooled oma minimaalsed eesmärgid – liitlased said limiteeritud kodanikuõigused, kuid nende föderatsioon lagunes.¹⁸¹

4.2.3. Cornelius Sulla ning populaaride terror

Peagi järgnes uus kriis, mis tekitas sügava lõhe populaaride juhi Gaius Mariuse ja optimaatide ühe juhtfiguuri Lucius Cornelius Sulla vahel. Väike-Aasias ohustas Rooma idaprovintse Pontose kuningas Mithridates VI. Senat usaldas algselt Rooma vägede ülemjuhutamise 88. aasta

¹⁷⁷ Appianus, 1. 28. Saturninus lasi näiteks Glaucia konsulivalimiste vastaskandidaadi surnuks peksta

¹⁷⁸ Boatwright jt. 2006, 106-107.

¹⁷⁹ Maškin 1962, 202.

¹⁸⁰ Diodorus, 37. 10.

¹⁸¹ Boatwright jt. 2006, 112.

konsulile Sullale, kuid populaaride kildkond polnud sellega rahul ning otsisid alternatiive. Nendega liitusid ka Ratsanikud. Tehtigi ettepanek, et sõja ülemjuhatajaks saaks Marius. Suur tänu sellel oli tribuun Sulpicius Rufuse seadustel. Kuigi suurema osa senati vastuolul, saigi Marius vägede ülemjuhatajaks Mithridatese vastu. Otsus tekitas Sullas ja tema optimaatidest toetajaskonnas ääretut pahameelt. See viis selleni, et Sulla otsustas Rooma sõjaväe abiga vallutada. Ta marssiski Rooma peale ning haaras võimu. Marius põgenes ja Rufus tapeti. Sellega polnud aga selle perioodi konfliktid läbi. Olles küll Rufuse seadused tüistanud ning senati võimu uute seadustega suurendanud, suundus Sulla peagi, 87. aastal, itta, Mithridatese vastu võitlusesse. Konsulitena jäid riiki juhtima populaar Lucius Cornelius Cinna ja optimaat Gnaeus Octavius.¹⁸²

Cinna ja populaarid ei kaotanud aega ja hakkasid kohe peale Sulla lahkumist enda plaane ellu viima. Cinna plaanid läksid aga nii ekstremistlikuks, et ta pagendati koos kuue talle ustava tribuuniga Roomast. Nüüd oli nende eesmärk Gaius Marius tagasi poliitilisse võitlusesse kutsuda. Koos koguti üle Itaalia vägesid, millega Cinna ja Marius oma toetajatega, sealhulgas tulevase konsuli Gnaeus Papirius Carboga, Rooma endale allutasid. Linnas leidsid aset koletud veretööd, mille käigus tapeti ka konsul Octavius. Varem tasakaaluka mehena tuntud Marius tegutses ka ise väga julmalt. 86. aasta konsuliteks seadsid end Cinna, teist korda ja Marius, seitsmendat korda. Marius jäi aga peagi haigeks ning suri. Mariust on kujutatud sõjas hiilgavana, kuid rahuajal ohtlikuna.¹⁸³ Kindlasti on tema jäetud jälg Rooma ajalukku populaaride ja optimaatide võitlust arvestades ülimalt oluline.

Sullalt võeti ülemjuhataja volitused ning tema asemel saadeti Mithridatese vastu sõtta uus konsul Lucius Valerius Flaccus, kes aga sõjaväe juhtimisega toime ei tulnud. Flaccus tapeti oma meeste poolt, ning suurem osa sõjaväest liitus Sulla vägedega. Populaaride peamiseks liidriks Cinna kõrval sai Carbo, kes oli konsuliks 85., 84. ja 82. aastal. Roomas tegelesid Cinna ja Carbo aga uute seaduste kallal, mis olid eelkõige kasulikud Ratsanike klassile ja liitlasrahvastele, ning represseerisid senaatoreid. Sulla aga naasis Itaaliasse 83. aastal. Temaga liitus mitmeid optimaate ja teisi, kes pole mariuslaste riigijuhtimisega rahul, sealhulgas tulevane suurmees, noor Gnaeus Pompeius. Koos suundutakse 82. aastal Rooma ning surutakse maha populaaride

¹⁸² Plutarchos, *Sulla*. 10.; Livius, *Periochae*. 77.; Sulla ei olnud kumbagi konsuliga heades suhetes.

¹⁸³ Velleius, 2. 22-23.

vastupanukatsed. Sama aasta konsulid Gaius Marius (Noorem) ja Gnaeus Carbo mõlemad hukuvad. Rooma on taas optimaatide valduses.¹⁸⁴

Järgneb optimaatide kõrgaeg. Peale võimuhaaramist, toimuvad Sulla käsul verised arveteõiendamised ja proskriptsioonid. Sulla ise määratakse tähtajatuks diktaatoriks. Tema peamine eesmärk diktaatorina oli populaaride reformide tagasipööramine ning optimaatide mõju tugevdamine. Ta viib riigis läbi olulisi reforme, mis mõjutavad väga oluliselt Rooma vabariigi poliitilist struktuuri. Senat saab mõneks ajaks tagasi oma endise hiilguse, mis oli eksisteerinud enne Gracchuste tegutsemist ning tribuunide võimu vähenedes langeb populaaride mõjuvõim. Ei maksa aga unustada, et riiki juhib piiramatult võimuga Sulla. 79. aastal pani ta aga kõigile ootamatult ameti maha ning taandus poliitilisest elust. Juba järgneval aastal ta suri.¹⁸⁵

4.3. Poliitilise võitluse kõrghetk. Pompeius, Crassus, Cicero ja Caesar

Peale Sulla surma tõuseb poliitilises elus esile Ratsaniku-päritoluga Gnaeus Pompeius, Sulla toetaja, kes lähenes, eriti tänu optimaatide käskudele-keeludele, populaaride kildkonnale. 70-ndatel aastatel, peale Sulla surma, viidi läbi mitmeid reforme, millega anti hoopis sullalikule oligarhiale ja optimaatide võimule. Rahvakoosolekute otsused hakkasid taas suuremat tähtsust omandama, kuid 70-ndad aastad kuulusid siiski veel optimaatidele. Tekkis mitmeid sõjalisi kokkupõrkeid populaaride ja optimaatide vahel. Sulla surm polnud kodusõda lõpetanud.

4.3.1. Ülestõusud

Esimesena astus esile 78. aasta konsul Marcus Aemilius Lepidus. Ta üritas optimaatide vastu ülestõusu korraldada. Oma plaanide tõttu pagendati ta Roomast. Kui tema konsuliaasta läbi sai, suundus ta oma kokkuaetud vägedega Rooma peale, kuid need löödi tagasi ja Lepidus põgenes. Eksiilis ta ka suri.¹⁸⁶ Pikalt võitles näiteks Hispaanias optimaatide vägede vastu Quintus Sertorius. Ta pidas edukalt mitmeid lahinguid nii Gnaeus Pompeiuse kui 80. aasta konsul Quintus Caecilius Metelluse vastu. Sertorius suruti maha alles 72. aastal.¹⁸⁷

70-ndate aastate teisel poolel toimus ka suur orjade ülestõus, mis sai alguse Capuast. Orjade juhiks oli traaklane Spartacus. Saavutanud mitmeid võite, kasvas ka orjade armee kiiresti.

¹⁸⁴ Boatwright jt. 2004, 187-189.

¹⁸⁵ Livius, *Periochae*. 89-90.

¹⁸⁶ Appianus, 1. 107.

¹⁸⁷ Livius, *Periochae*. 96. Appianus, 1. 108-110. Sertorius reedeti lõpuks enda meeste poolt.

Võideti mitmeid lahinguid senati vägede vastu. Spartacuse sõjaväes olevat olnud ligi 120000 meest.¹⁸⁸ Senat polnud sellise konfliktiga arvestanud, eriti, kui osa Rooma vägedest, eesotsas optimaadist konsuli Lucius Licinius Lucullusega, sõdis idas Mithridatse vastu. Lõpuks valitakse preetoriks Licinius Crassus, rikas ja kõrge päritoluga roomlane, kelle ülesandeks sai ülestõusu mahasurumine. 71. aastal liikus Crassus ülestõusnutele vastu ning hävitas nad kiirustades, sest pelgas, et talle appi saadetud Pompeius või Lucullus saavad ülestõusu mahasurumise au endale. Väiksemaid orjade ülestõuse toimus hiljem veelgi, kuid Spartacuse surmaga oli suurem oht läbi.¹⁸⁹

4.3.2. Pompeius ja Crassus

Crassuse ja Pompeiuse omavaheline rivaliteet saatis neid kogu elu. 70. aastal valiti mõlemad mehed konsuliks. Kuigi mõlemad mehed olid tol hetkel pigem optimaatlike vaadetega, viidi läbi mitmeid populaare soosivaid reforme. Näiteks taastati nende konsuliaastal rahvatribuunide võim ja reformiti kohtuid, kus Ratsanikud said suurema kontrolli.¹⁹⁰ Järgnevatel aastatel hakkasid populaarid endaga enam Pompeiust lähendama. Vajati tõenäoliselt endale liidrit, kes oleks võimeline optimaatidele vastu hakkama. Ja kes oleks selleks parem, kui sõjas populaarsust kogunud ja rahva poolt armastatud väejuht. Vahemerel aktiveerunud piraatide vastu valiti just Pompeius 67. aastal *lex Gabinia*-ga neid maha suruma. Pompeius sai sellega kiiresti hakkama. Kuna Lucullus oli idas ebaõnnestumas, saadeti 66. aastal populaaride toetusel Mithridatse vastu *lex Manilia*-ga taaskord Pompeius.¹⁹¹

4.3.3. Cicero esiletõus

60-ndatel aastatel tõuseb Rooma poliitikas eredalt särama oraator ja advokaat Marcus Tullius Cicero. Ta on *homo novus*, nagu oli Gaius Marius, kellega ta oli suguluses, kuid ta ei kasutanud poliitikas kunagi läbi löömiseks seda sugulussidet. Sellega kaasnevad populaaride vaated poleks talle kindlasti sobinud. Nobiilid olid aga sellest hoolimata Cicero vastu skeptilised. Nad kaitsesid konsulaati ja selle mainet. Nende silmis oli skandaalne ja häbiväärne, kui keegi ilma kuulsate esivanemateta kõrgeimale magistraadikohale pääses. Cicero suurepärane oraatorivõime ja prestiiž advokaadina viib ta poliitikas tippu, ning ta läbib *cursus honorum*-i noorimas võimalikus

¹⁸⁸ Appianus, l. 116-117.

¹⁸⁹ Appianus, l. 119-120.

¹⁹⁰ Livius, *Periochae*. 97.

¹⁹¹ Livius, *Periochae*. 99-100

vanuses ehk *suo anno*. Tema suurimaks katsumuseks saab vaesunud patriitsi Lucius Sergius Catilina poolt organiseeritud vandenõu mahasurumine 63. aastal. Catilina ja tema liitlaste plaan oli tappa konsulid ja suurem osa senaatoreid.¹⁹² See sündmus, mis ohustas selgelt Vabariiki, ühendab taas optimaadid ja ratsanikkonna.

Cicero, kuigi olles ilma kuulsate esivanemateta, oli vaadetelt kindel optimaat, ning vabariigi viimastel kümnenditel on ta koos ekstravagantse Marcus Porcius Cato Nooremaga üks optimaatide juhtfiguuridest.¹⁹³ Peale Cicero konsulaati ennistavad optimaadid osa enda endisest võimust. Crassus, keda kahtlustati kaudselt vandenõus, tõmbus poliitikast ajutiselt eemale. Caesar, kellel oli vandenõu-järgselt kerge kahtluseloor läks talle määratud Hispaania provintsi. Optimaadid pelgasid aga Pompeiuse naasmist edukast Mithridatese-vastasest sõjast idamaadel. Tõenäoliselt just seetõttu oli Cicero ka kiirustanud Catilina vandenõulaste hukkamisega. Kardeti, et Pompeius haarab oma sõjaväele toetudes võimu, nagu oli teinud Sulla. Seda aga ei juhtunud. Aga miks Pompeius sõjaväele toetudes siiski evõimu ei haaranud? Ta oleks olnud ilma liitlasteta ning tema positsioon ei oleks tõenäoliselt kindlalt püsinud. Optimaadid olid liiga kangekaelsed, et lubada end ainuvalitseda, eriti veel suhteliselt kehva päritoluga Pompeiusel.¹⁹⁴ Pompeius saatis pärast eduka sõjakäigu lõppu oma väed laiali ning lootis tänu oma sõjalisele edukusele saavutada mõjuvõimu. Seega, teda ei toetanud aga ei optimaadid ega populaarid. Pompeiusel endal polnud tegelikult ka mingit erilist poliitilist programmi, ega huvi ei optimaate ega populaare tuliselt toetama hakata. Ta soovis vaid enda positsiooni parandada.

Pompeiuse ja Crassuse, kaks vihavaenlast, suutis liita 60-ndate teisel poolel populaaride etteotsa tõusnud Gaius Julius Caesar. Ta paistis juba noorena silma populaaridele omaste ambitsioonidega. Näiteks Sulla on tema kohta öelnud: “...teadke ainult, et mehest, kelle puutumatus te nii agaralt taotlete, saab kunagi hukatus optimaatide parteile, mida te minuga olete kaitsnud; sest Caesaris on palju Mariusi”.¹⁹⁵ 60. aastal naasis Caesar propretorina Hispaaniast, kus ta oli olnud edukas, tagasi Rooma. Ta loobus triumfi korraldamisest ning jõudis seetõttu optimaatide pahameeleks järgmise aasta konsuliks kandideerida. Selles teguviisis võib

¹⁹² Livius, *Periochae*. 102.

¹⁹³ Ronald Syme (1971, 26.) väidab, et optimaatidel oli sel perioodil hädasti liidrit vaja. Ta annab optimaatide juhi tiitli pigem Catole.

¹⁹⁴ Pompeiuse suguvõsa esimene konsul oli olnud alles 141. aastal Quintus Pompeius (Velleius, 2. 1. 4.).

¹⁹⁵ Suetonius, *Caesar*. 1. 3. Sulla oli ka maininud, et optimaadid peaksid eemale hoidma halvasti võõtatud poisist, ja Caesar käis alati lõdva tuunikavööga. (Suetonius, *Caesar*. 45. 3.)

märgata Caesari pühendumust oma eesmärkide täitmisele, ning eelistust täita pigem poliitilisi ambitsioone kui esitleda välist toretsemist. Ta osutubki valituks, koos optimaat Marcus Calpurninus Bibulusega, kes jäi ametiajal, optimaatide suureks pettumuseks, täiesti Caesari varju.¹⁹⁶ See aasta märgib optimaatide lõpliku langusperioodi algust. Samuti võib seda aastat kujutada ka kui juba selgemat Vabariigi lagunemise algust. Sellest ajast ei saa enam vabariigi valitsusvormel traditsiooniliselt tegutseda. Caesari ambitsioonid ja võimuiha muudavad selle võimatuks.

4.3.4. I Triumviraat

Caesar mõistis, et ei saa Vabariigis üksinda võimu hoida ega valitseda. Mitte veel sellel perioodil. Seega liitis ta endaga mõjuvõimsad Pompeiuse ja Crassuse, kes olid samuti senatis pettunud. Sõlmiti pakt, mida teatakse Esimese Triumviraadina.¹⁹⁷ Tegu oli kolme mehe mitteavaliku kokkuleppega, millega kohustuti üksteist toetama. Üksteise abiga saavutati iga mehe personaalsed tahtmised riigilt.¹⁹⁸ Optimaadid võtsid senatis kolme mehe kokkuleppe vaenulikult vastu. Populaaride mõjuvõimu näitab ka see, et järgmisel aastal saadeti mõlemad optimaatide juhtfiguurid, Cicero ja Cato, Roomast eemale.¹⁹⁹ Caesar ise läheb Galliasse sõda pidama. Senatil polnud otsuste tegemisel enam pea mingit mõjuvõimu. Et triumviraat üldse tekkida sai, näitas selgelt senati võimu mandumist.

Pompeius hakkas aga aegamisi rohkem senati poole hoidma, kui triumviraat lagunemise märke näitama hakkas. Selles oli oma osa ka vastuolulisel tribuunil, Publius Clodius Pulcheril. Sünnipära järgi oleks võinud teda optimaadiks pidada, kuid temast sai täielik populaar, Caesar korraldas isegi selle, et ta tõstis Clodiuse patriitsist üle plebeiks. Clodius muutus peagi taltsutamatuks ning hakkas Pompeiuse vastu tegutsema ja teda alandama. Siin võib näha, et hirm ning mõnes mõttes ka häbi viisid Pompeiuse optimaatidele märgatavalt lähemale. Halvaks muutusid taas ka Crassuse ja Pompeiuse suhted. See viis selleni, et Pompeius ja optimaadid hakkavad plaanima Cicero tagasikutsumist, mis ka saavutatakse.²⁰⁰

¹⁹⁶ Velleius, 2. 44. 4.

¹⁹⁷ See oli pigem kolme mehe ühine kokkulepe. II Triumviraati, Octaviuse, Antoniuse ja Lepiduse vahel, võib selle sõna otses tähenduses mõista.

¹⁹⁸ Livius, *Periochae*. 103.

¹⁹⁹ Livius, *Periochae*. 103-104.

²⁰⁰ Cassius Dio, 39. 6-7.

57. aastal on optimaatide partei taas tugevnemas. Roomas toimunu tekitab muret ka Caesarile. Tekkinud on erinevaid probleeme: senat hakkab taas julgemaid otsuseid tegema, rünnates triumviraati, mis näitab lagunemise märke. Samuti on Cicero naasnud ja üritab triumviride ja Caesariga vahele kiilu lüüa. Caesar naaseb ning 56. aastal kohtutakse Lucas, kus uuendatakse sidemeid triumviride vahel.²⁰¹ See oli aga ajutine lahendus. Peagi sureb ka Crassus, mis lagundab triumviraadi.²⁰² Varsti seisis ees kodusõda Pompeiuse ja Caesariga vahel.

4.3.5. Kodusõja mõjud ning Caesariga diktatuur

49. aastal naases Caesar vägedega Itaaliasse. Senat oli otsustanud tema volitused Gallias peatada ning saata sinna tema asemel uus magistraat. Kui Caesariga toetajatest tribuunid, eesotsas Marcus Antoniusega, selle määruse vastu seisis, aeti nad Roomast välja.²⁰³ Ka Pompeius hakkas viimaks avalikult Caesariga vastu seisma. Caesar ei saanud nõustuda, et keegi talle Roomas allumatust näitab. Samal ajal oli Pompeiusele antud erakorralised volitused Vabariigi kaitsmiseks.²⁰⁴ Laias laastus võib kodusõda vaadelda optimaatide, kelle eesotsas oli Pompeius ja populaaride, keda juhtis Caesar, järjekordse konfliktina. Aastaga oli Caesar sõja võitnud. Kõigi vastu, kes olid Pompeiuse poole valinud, näitas ta suuremeelsust ja andis andeks. Ise kuulutas Caesar ennast diktaatoriks.²⁰⁵

Populaaride põhimõtted saatsid Caesarit läbi tema valitsemisaja. Erinevalt näiteks Sullast, oli Caesar oma poliitiliste vastaste vastu armulik, ning püüdis leida võimalusi koostööks. Siiski oli ta ikkagi pea igas mõttes monarh, kuigi ta ise end sellena välja ei kuulutanud.²⁰⁶ Olulised on ka Caesariga tol perioodil loodud reformid, mis täiendasid eelkõige senatit, suurendades magistraatide arvu.²⁰⁷ Siiski olid need reformid pigem senati võimu nõrgendamiseks. Lisatud senaatorid olid madalamatest sotsiaalsetest klassidest ning lisandusid ka liitlasrahvaste ning isegi Gallide esindajad.²⁰⁸ Caesariga polnud vaja, et senat tema kõrval taas jõudu koguks, seega ta lahjendas selle kooslust.

²⁰¹ Plutarchos, *Caesar*. 21. 5-6.

²⁰² Hieronymus, 181. 2.

²⁰³ Plutarchos, *Caesar*, 29. 4-5.

²⁰⁴ *Senatus consultum ultimum*.

²⁰⁵ Livius, *Periochae*. 109-112.

²⁰⁶ Suetonius, *Caesar*. 79. Antonius oli üritanud talle avalikult mitu korda krooni pähe panna, kuid Caesar oli keeldunud. Siiski levis Caesariga kui kuningavõimu ihkaja maine.

²⁰⁷ Suetonius, *Caesar*. 41. 1

²⁰⁸ Boatwright 2006, 165.

44. aastal seadsid äärmuslikud optimaadid eesmärgiks Caesar mõrvata. Vandenõu juhtideks olid Marcus Junius Brutus, tema vend Decimus Brutus ja Gaius Cassius Longinus. Caesar tapeti senati istungi käigus märtsi iidide ajal. Vandenõulased ründasid Caesarit ja pussitasid ta surnuks.²⁰⁹ Caesari surm ei aidanud lõpuks optimaatide eesmärkidele kaasa. Nad ei suutnud Vabariiklikku korda taastada. Optimaatide plaan polnud selgelt lõpuni mõeldud.

4.4. Optimaatide ja populaaride võitluse lõpp. Teine Triumviraat

Caesari surmaga lõppes suur ja oluline peatükk Rooma vabariigi ajaloos. Tema surma järgselt tekkis Vabariigis äärmiselt pinev olukord. Caesari toetajad Marcus Antonius ja Marcus Aemilius Lepidus suutsid mõjutada rahvast niivõrd, et vandenõulased pidid Roomast lahkuma. Caesar oli oma testamendis pärijaks määranud noore Octaviuse, kes oli ta õetütre poeg. Kuid Octavius ehk tulevane Rooma esimene keiser Augustus ei saanud vastupanuta võimu haarata.²¹⁰

Antonius üritas peale Julius Caesari surma üksinda populaaride juhtimise enda peale võtta. Kui Octavius Rooma naases, et Antoniuselt Caesari mõrvarite vastu võitlemiseks abi küsida, suhtus Antonius temasse kalgilt ja põlgusega. Näiteks ütleb Antonius, et Octaviuse isapoolne vaarisa oli olnud vabakslastu ja köiekaupmees, emapoolne vaarisa aga Aafrika päritolu mõlder.²¹¹ See pani Octaviuse vägesid koguma, mitte ainult Brutuste ja Cassiuse vastu, vaid ka Antoniuse.²¹² Antoniuse käitumine lähendas Octaviust senatiga, mis andis noorele mehele propretori volitused sõjaväe legitiimseks kogumiseks. Octavius sai lähedaseks Ciceroga, teineteise huvidest lähtuvalt üksteist abistama hakkasid. Ronald Syme peab Cicero tegutsemist Octaviuse abistamisel Antoniuse vastu Rooma rahvale laastavaks.²¹³ Seega ei maksa muidugi aga arvata, et Octavius oleks kogu hingega optimaatide parteile lähenenud, või veel vähem sellega liitunud. Tema peamine ambitsioon oli ikkagi maksta kätte Caesari mõrva eest. Ja neid mõrvareid toetas suurem osa senatist.

Ka optimaadid ei pidanud Roomas jõudeaega. Uue hingamise oli saanud Cicero, kes laimas oma entusiastlikes filipikates²¹⁴ Antoniust. Antoniuse vastu loodi ka senatile ustavad armeed, mida

²⁰⁹ Livius, *Periochae*. 116. Livius järgi oli Caesarile antud 23 noahoopi.

²¹⁰ Livius, *Periochae*. 116-117.

²¹¹ Suetonius, *Augustus*. 2.3, 4.2.

²¹² Livius, *Periochae*. 117.

²¹³ Syme 1971, 4.

²¹⁴ 14 Cicero kõnet Antoniuse vastu. Cicero jäljendas sellega Demosthenese kõnesid Makedoonia kuninga Philippos II vastu. (Encyclopaedia Britannica).

juhtisid 43. aasta konsulid, Gaius Vibius Pansa ja Aulus Hirtius. Koos Octaviusega löödi Antonius tagasi, kuid mõlemad konsulid langesid. Kui Octavius sai teada, et Antonius oli põgenenud Lepiduse juurde ja sõjavägi hoiab nende poole, otsustas Octavius optimaatide poolehoiule käega lüüa ning Antoniuse ja Lepidusega liituda. Kuna vaid nii sai ta kätte maksta Casari mõrva eest. Novembris 43. aastal loodigi II Triumviraat, Octavius Caesari, Marcus Antoniuse ja Marcus Lepiduse vahel. Triumviraadi vastased lisati proskriptsioonide nimekirja ning tapeti. Nende hulgas ka Cicero. Koos hävitatakse ka idas, Philippi linnas Brutuse ja Cassiuse sõjaväed. Vabariik ning ka optimaatlik ideoloogia leidis selle lahinguga oma lõpu. Ka populaaride leer lakkab olemast, kui mõned aastad hiljem lüüakse puruks Gneus Pompeiuse poja, Sextus Pompeiuse väed Sitsiilias. II Triumviraat tõi lõpu poliitilisele võitlusele optimaatide ja populaaride vahel hilises Rooma Vabariigis.²¹⁵

Kui tõmmata paralleele kahe eri aja populaaride juhi, Tiberius Gracchuse ja Julius Caesari vahel, võib tõdeda, et populaaride ideoloogia raskuskese nihkus lihtrahva aitamise juurest egoistliku ainuvõimu ihkamiseni. Populaarid polnud hilise vabariigi lõpus enam kaugeltki need, kellena nad olid läbi Gracchuste alguse saanud.

²¹⁵ Suetonius, *Augustus*, 10. 3.- 13. 1.; Livius, *Periochae*. 119-120., 123-124.

5. Senati mõjutamine

Senati autoriteet polnud Rooma vabariigi lõpus enam kõigutamatult. Tekkis palju sisemisi vastuolusid ning senat pidi institutsioonina sageli poliitilises elus tagasihoidlikult tagaplaanile jääma. Järgnevalt võib vaadelda, kuidas üksikisik, Caesari näitel, poliitilises elus esile kerkida sai.

5.1. Üksikisik vs senat

Läbi Rooma hilise vabariigi perioodi tõusid esile isikud, kes suutsid senati enda kõrval väiksena tundma panna. Vabariigi varasematel perioodidel oli senati autoriteet vankumatu. Üksikuritajad said esile kerkida vaid tänu senati toetusele ja loale. Vabariigi lõpus, alustades vendade Gracchuste tegevusega ja populaaride partei esiletõusuga, käis senati autoriteet silmnähtavalt alla. Indiviid võis nüüd senatist tähtsamaks tõusta näiteks tänu sõjaväe toetusele, reputatsioonile rahva seas, oma kõneoskusele või rikkusele. Mõned näited sellistest isikudest on näiteks Gaius Marius, Cornelius Sulla, Gnaeus Pompeius, Julius Caesar ja lõpetuseks Gaius Octavius.

Poliitilise võitluse algusjärgus, kui senat pidi rinda pistma vendade Tiberius ja Gaius Gracchusega, suudeti veel oma reputatsiooni hoida ning teisitimõtledjad maha suruda. Kui võimu juurde sai Gaius Marius, tekkis senatis jõuetus ja lakkas suures osas see agressiivne kindlameelsus, mis oli senatit sajandeid läbi vabariigi aja vallanud. Gaius Marius oli üks neist meestest, kes tegutses senati üldsuse tahte vastaselt, toetudes sõjaväele. Kõige suurem mõjuvõim senati üle oli aga Julius Caesaril.

Senati lõplikku jõuetust näitaski just eriti selgelt konflikt Julius Caesariga. Tema külmavereline ülesõitmine senatist hakkas juba tema esimesel konsuliajal 59. aastal, mil tal oli pea piiramata võim. Ta ei pidanud senati otsuseid millekski. Samuti ei võtnud ta oma kaaskonsulit Bibulust kuulda ega arvestanud tollega. Näiteks kui ta oli esitanud maaseaduse eelnõu 59. aastal, siis ajas ta Bibuluse tapmisähvardustega foorumilt minema, sest too oli halbu endeid teadustanud. Bibulus esitas küll järgnenud päeval kaebuse senatile, kuid senat ei julgenud Caesari vastu midagi teha. Bibulus oli murtud mees ning saamata senati toetust, peitis ta ennast pea kogu ülejäänud võimuperioodi kodus ning teadvustas vaid halbu endeid.²¹⁶

²¹⁶ Suetonius, *Caesar*. 20.1

Keegi ei julgenud Caesarile vastu vaielda. Kes aga seda tegi, hirmutati ära või tehti hullematki. Näiteks enda konsuliajal käskis ta Cato, kes talle senatis pikki vastukõnesid pidas, liktoritel vangi viia. Cicero, kes nurises ka tema tegutsemise üle, sai karistuse sedamoodi, et Caesar viis tema vaenlase Clodius Pulcheri patriitisist plebeiks, kes sai sellega seoses tribuuniks kandideerida. Neid hirmutamisjuhtumeid oli veel.²¹⁷ Ta sai pea alati oma tahtmise, kiideldes ka sellega senati ees. Senat andis talle provintse juurde, sest nad kartsid, et keeldudes pöördub Caesar rahvakoosoleku poole ning saavutab siiski soovitud eesmärgi.²¹⁸

5.2. Lubadused toetajatele

Et Rooma hilise vabariigi poliitikas esile tõusta, pidi riigimees millegile või kellegile toetuma. Populaarid ehtasid oma poliitilise programmi üles lihtrahva toetusele. Optimaadid toetusid senatile. Väejuhid tõusid sageli riigi etteotsa tänu sellele, et nende selja taga seisis ustav sõjavägi. Caesar näiteks suutis edukalt kasutada kõiki nimetatud võimalusi. Suetonius on teadnud välja tuua mitmeid näiteid Caesari lubadustest.

Caesar sai endale lihtrahva poolehoiu eelkõige suurejooneliste vaatamängude ja pidustuste korraldamisega ediiliajal. Ta viis rahva heameeleks, kuid enda tütre mälestuseks läbi suured pidusöögid ja gladiaatorite mängud.²¹⁹ Ta korraldas veel näitemänge igal pool Roomas, tsirkuseetendusi, metsloomavõitlusi spordivõistlusi ja isegi merelahingu etenduse.²²⁰

Sõdurite toetuse sai Caesar esiteks ikkagi tänu heale väejuhioskusele. Sellega teenis ta ära leegionäride austuse. Ta toetas sõjaväge ka materiaalselt. Näiteks kahekordistas ta leegionite palgad ja andis ka igale mehele sõjavangide hulgast orja.²²¹ Veel andis ta igale veteranleegioni jalamehele 26 tuhat sestertsi, lisaks veel maalapid.²²²

Caesar, kuigi olles populaar, otsis toetust ka aristokraatide seast, eriti peale kodusõda Pompeiusega. Suurema osa senatist tegi Caesar oma võlglaseks, külvates nad üle rikkalike kingitustega.²²³

²¹⁷ Suetonius, *Caesar*. 20. 3, 4.

²¹⁸ Suetonius, *Caesar*. 21. 1, 2.

²¹⁹ Suetonius, *Caesar*. 26. 2.

²²⁰ Suetonius, *Caesar*. 39, 1, 3.

²²¹ Suetonius, *Caesar*. 26. 3.

²²² Suetonius, *Caesar*. 38. 1.

²²³ Suetonius, *Caesar*. 27.1.

Ka laiemas perspektiivis püüdis Caesar valitsejaid enda soosingusse püüda. Ta saatis kuningatele tuhandeid sõjavange ja abivägesid. Seda ka rahvakoosoleku poolt koostõlastamata.²²⁴

²²⁴ Suetonius, *Caesar*. 28. 1.

6. Korruptsioon

Senat ei olnud enam selline institutsioon, milline ta oli olnud Cato Vanema ajal, kui Vabariik õilmitses ning senaatorid olid ausad ja väärivad. Poliitilisse ellu tunginud korruptsioon oli hilise vabariigi aegses senatis väga iseloomulik nähtus, mida juhtus aina rohkem ja rohkem. Seda esines nii optimaatide kui populaaride poolt. Altkäemaksud enda tahtmise saavutamiseks olid hilise vabariigi ajal kõige levinum korruptsiooni väljund. Senati nõrgenev autoriteet käis käsikäes suureneva korruptsiooniga. Pigem võib öelda, et viimane oli esimese väljund. Ka Sallustius kirjeldab oma kaasaegset poliitilist olukorda nii: “...häbitunde, omakasupüüdmatus, loomutäiuse asemel vohasid häbitus, altkäemaks, saamahimu.”²²⁵

6.1. Altkäemaksud

Kõige suuremad altkäemaksudega pahuksis olnud riigimehed olid tavaliselt prominentsed isikud, kes olid Vabariigis juhtivatel positsioonidel.

Kui asi puudutas enda huvide edendamist, polnud riigimeeste jaoks patt altkäemaksu anda. Näiteks kui Gnaeus Pompeius juhtis 52. aastal altkäemaksude kohut, ei kõhelnud ta kohtuprotsessi mõjutamast, kui tema äi Metellus Scipio oli süüdistuse alla sattunud.²²⁶ Sarnaselt Pompeiusele, vabastas Caesar mitmed isikud kohtuprotsessidest, kes olid altkäemaksudega pahuksis. Selle tõttu arvati, et ta on ise altkäemaksu võtnud.²²⁷

Gaius Mariust süüdistati Plutarchose sõnade järgi korruptsioonis preetorivalimiste käigus.²²⁸ Ka Caesar olevat olnud agar altkäemaksude jagaja ning aktiivne korruptsiooniga tegeleja. Näiteks, konsulivalimistel 59. aastaks, sõlmis Caesar liidu samuti selle ametikoha taotleja Lucius Luceiusega. Luceius, rikka mehena, pidi valijatele nii enda kui ka Caesari nimel raha jagama. Suetonius mainib, et see tekitas optimaatides hirmu ning nad käskisid Bibulust, kes oli optimaatide kandidaat konsulikohale, samuti raha jagama. Paljud optimaadid maksid ka enda taskust selleks raha juurde. Isegi õigluse võrdkuju Cato noorem tõdes, et selline teguviis toimub vabariigi hüvanguks. See tasuski ära, sest Bibulus sai koos Caesariga konsuliks.²²⁹

²²⁵ Sallustius, *Bellum Catilinae*. 3. 3. Sallustius ise oli kombelõtvusest muidugi eemale hoidnud.

²²⁶ Plutarchos, *Pompeius*. 55. 4., Cassius Dio, 40. 51. 2. Scipio sai süüdistustest vabaks.

²²⁷ Cassius Dio, 43. 47. 4.

²²⁸ Plutarchos, *Marius*. 5. 2.

²²⁹ Suetonius, *Caesar*. 19. 1, 2.

Ametnike ja tähtsate ühiskonnategelaste enda poolele võitmiseks andis Caesar paljudele altkäemaksu.²³⁰ Caesar tegi ka iga-aastased magistraadid enda teenelisteks. Olles Gallias pidi Roomas kogu poliitika käima ikkagi tema taktikepi järgi. Talle ustavad magistraadid pidid tema kaitsmise enda peale võtma.²³¹

Õhkkonnas, kus oldi valmis altkäemakse iga hinnaga ära hoidma, austati neid, kes süüdistasid teisi selles patus. Cassius Dio toob näite, kus Marcus Cotta oli Bitüünias raha teeninud, ning Gaius Carbo, kes oli teda süüdistanud, oli konsuliks valitud.²³²

Rooma hilises vabariigis ei pääsenud pististe levitamise eest alati karistusele. Eksisteerisid ka seadused, mis karistasid altkäemaksu võtjaid ning andjaid. Mõne sellise seadusena võib välja tuua näiteks *lex Cornelia Baebia* ja *lex Calpurnia*. Esimene, loodud rahvatribuun Gaius Corneliuse poolt, karistas pistisega tegelenud riigimeest kümne aastase riigiametisse astumise keeluga. *Lex Calpurnia* on karmim ning hilises vabariigis üsna oluline. See seadus võitles valimistel esineva altkäemaksu vastu. Sellega oli karistuseks eluaegne keeld magistraadiks kandideerida.²³³ Cicero ettepanekul viidi tema konsuliajal sisse ka seadus, millega altkäemaksus süüdimõistetu tuleb Roomast kümneks aastaks pagendada.²³⁴ See viimane seadus võis olla otseselt Catilian vastu suunatud. Catilinat oli süüdistatud väljapressimises ja korruptsioonis, mille tõttu ta ei saanud 66. aastal konsuliametit taodelda.

Kandidaadid 67. aasta konsuliteks, Gaius Calpurnius Piso ja Marcus Acilius oli avalikult konsulivalimistel pistist pakkunud. Nad olid edukad ja saidki konsuliteks.²³⁵ Alati polnud tähtsad riigimehed pistise pakkujad. Näiteks maksid vihased laenuandjad tribuunidele altkäemaksu Luculluse vastu, kes oli provintsides võlausaldajate pahameeleks neile kahjulikke seaduseid määranud.²³⁶

Altkäemaksu andmise eest said ka tähtsamad isikud kätteteenitud karistuse. Näiteks on teada üks kaasus, vaid paar aastat peale Piso ja Aciliuse juhtumit, kus kaks vastvalitud konsulikandidaati 65. aastaks võeti vastutusele altkäemaksuskandaali tõttu. Need mehed olid Publius Sulla ja

²³⁰ Plutarchos, *Pompeius*. 51. 2.

²³¹ Suetonius, *Caesar*. 23. 2.

²³² Cassius Dio, 36. 40. 3-4.

²³³ Scholia Bobensia, 78-79.

²³⁴ Cassus Dio, 37. 29. 1.

²³⁵ Cassius Dio, 36. 38. 1.

²³⁶ Plutarchos, *Lucullus*. 20. 5.

Publius Autronius. Sulla ja Autronius olid ametisse valimise eest pistist pakkunud. Nad mõisteti süüdi ning uuteks konsuliteks valiti Lucius Manlius Torquatus ja Lucius Aurelius Cotta.²³⁷ Suetonius kahtlustab mõlemat, Sullat ja Autroniust ka Catilina vandenõus osalemises²³⁸, kuid Sulla puhul pole see eriti tõenäoline. Esiteks kaitses Cicero kohtus edukalt 62. aastal Sullat²³⁹ ning teiseks märgib Sallustius vandenõu koha peal mitte Sulla, vaid Gnaeus Piso, Lucius Catilina ja Aurelius Cotta osalust, kellel oli plaan konsulid Cotta ja Torquatus tappa.²⁴⁰

Kui rääkida altkäemaksu summadest, mis ringlesid, siis Appianus väidab, et konsuliameti saamise eest oli 50-ndate aastate lõpus välja käidud 800 talenti.²⁴¹ Velleius Peterculus mainib, et rahvatribuun Gaius Curio, kes algselt oli toetanud Pompeiust ja optimaate, oli võtnud Caesari poolt altkäemaksu 10 miljonit sestertsit, et ta kodusõjas Caesari huve esindaks.²⁴²

Cicero kaudu teame mitmeid altkäemaksuskandaale. Marcus Antonius oli Cicero sõnul hiiglasliku altkäemaksu eest seaduse esitanud, mis andis sitsiillastele kodanikuõigused.²⁴³ Samuti tõdeb Cicero 55. aastal, et kõik konsulikandidaadid on süüdistatud altkäemaksus.²⁴⁴ Isegi enda väimehe, Publius Cornelius Dolabella kohta on Cicero altkäemaksu võtmise välja toonud.²⁴⁵ Kuid ka Cicero ise ei jäänud ilma korruptsioonikahtlustuseta. Kuna Cicero süüdistatu, Sitsiilias erinevaid roimasid korda saatnud Gaius Verres pidi sitsiillastele tagasi maksma kahtlaselt väikese summa oma pattude eest, siis kahtlustati, et teda süüdistanud Cicero oli võtnud Verrese toetajatelt raha, et see summa nii väikeseks jääks.²⁴⁶ Sallustius kritiseerib samuti Cicerot, kuna too oli Gaius Antoniust provintsilepingu abil mõjutanud.²⁴⁷

Cato Noorem, kui välja arvata Bibuluse kandideerimise juhtum, oli väga tulihingeline korruptsiooni vastu võitleja. Kui ta, *tribunus designatus*-ena sai teada, et konsulivalimistel oli altkäemakse kasutatud, pidas ta kohe vihase kõne rahvale ning lubas altkäemaksu andjaid rangelt

²³⁷ Sallustius, *Bellum Catilinae*. 18. 2. ja Suetonius, *Caesar*. 9. 1.

²³⁸ Suetonius, *Caesar*. 9. 1.

²³⁹ Cicero, *pro Sulla*.

²⁴⁰ Sallustius, *Bellum Catilinae*. 18. 4-5.

²⁴¹ Appianus, 2. 19. Talent oli Kreekast pärinev kaaluühik, millega arvestati raha, kas kuld- või hõbemünte. (Brill's New Pauly).

²⁴² Velleius, 2. 48. 4.

²⁴³ Cicero, *ad Att*. 14. 12.

²⁴⁴ Cicero, *ad Att*. 4. 18.

²⁴⁵ Cicero, *ad Att*. 16. 15.

²⁴⁶ Plutarchos, *Cicero*. 8. 1.

²⁴⁷ Sallustius, *Bellum Catilinae*. 26.4.

karistada.²⁴⁸ Altkäemaksu kasutati ka tema enda vastu preetorivalimistel, mil tema asemel sai ametisse Publius Vatinius.²⁴⁹

Ka välised isikud võisid Rooma poliitikat hõlmavas korrupsioonis osa võtta. Livius märgib, et 111. aastal, kui Numiidia kuningas Jugurtha Roomas käis, andis ta paljudele senaatoritele altkäemaksu. Ise olevat ta hiljem, Roomast lahkudes kirunud, milline korrumpeerunud linn Rooma on.²⁵⁰

²⁴⁸ Plutarchos, *Cato Noorem*. 21. 2-3.

²⁴⁹ Plutarchos, *Cato Noorem*. 42. 4.

²⁵⁰ Livius, *Periochae*. 64. Jugurtha oli veel lisanud, et see korrumpeerunud linn hävib niipea, kui keegi on valmis selle ära ostma.

Kokkuvõte

Käesolevas magistritöös analüüsis autor senati rolli Rooma hilise vabariigi poliitilisel maastikul ning poliitilist võitlust optimaatide ja populaaride vahel. Kuigi senatil endal polnud *de jure* täidesaatvat võimu, hoidis ta Rooma poliitikat siiski enda kontrolli all, olles mõjuka nõustaja rollis magistraatidele. Senat sai magistraate suunata läbi määruste, mida nimetati *senatus consulta*-ks. Ka rahvakoosolekute “demokraatliku aspekti” muutis senat tegelikkuses kasutuks, sest rahvas sai hääletada vaid senati ja magistraatide poolt esitatud eelnõude asjus. Rääkimata valimiste otsesest mõjutamisest läbi altkäemaksude, mida rikkad võimuihkajad jagasid.

Tavalisel Rooma linnakodanikul polnud erilist võimalust enda häälega poliitikasse muutust tuua. Rahvahääletus toimus läbi kolme institutsiooni: *comitia centuriata*, *comitia tributa* ning *concilium plebis*-e. Need toimisid erinevatel põhimõtetel. Tsenturiaalsete komiitside läbi valiti tähtsamad magistraadid, kellel oli õigus kasutada *imperium*-i. Ülejäänud kahes valiti madalamaid magistraate ning hääletati vähemolulisemate küsimuste üle. Esimeses kahes komiitsis domineeris pea täielikult rikaste roomlaste võim ning lihtrahva tahe nende kaudu ei väljendunud. Plebeide rahvakoosoleku kaudu sai pleebis vähemalt veidi poliitikas midagi otsustada.

Hilise vabariigi perioodi iseloomustas ka laialdane korruptsioon. Polnud pea kedagi, kes ei oleks altkäemaksu andnud või võtnud. Ka kõige prominentsamad ja vagamad riigimehed olid sellega patustanud. Mõned enda, teised riigi hüvanguks.

Senati roll Rooma hilises vabariigis oli kahtlemata oluline, kuid see vähenes aja jooksul, ning viimaks mandus täielikult. Populaaride liidrite esiletõusuga hakkas senati ja magistraatide konsensus lagunema. Konsulid hakkasid tegutsema iseseisvamalt ning senati mõjuvõim riigiasjades kaasa rääkimisel vähenes. Populaaride juhtfiguurid, eriti Julius Caesar, hävitasid võimu, mida senat oli üle 500 aasta omanud. Vabariigi lõpus jäi senat poliitilises elus vaid formaalsesse rolli.

Poliitiline võitlus oli vabariigi lõpuperioodil aktiivne. See algas vendade Tiberius ja Gaius Gracchuse reformidega. Senati lõi murenema sisepoliitiline võitlus populaaride ja optimaatide vahel. Optimaadid tuginesid võitluses senatile ja traditsioonidele, populaarid rahvale ning reformidele. Esinesid vägivaldsed konfliktid ning verine võimuvõitlus, tänu millele ei suutnud

vabariiklik kord ega senat toimida. Võimukese vabariigis liikus optimaatide ja populaaride vahel edasi-tagasi. Võimuvõitlust iseloomustasid mõlema poole seast esile kerkinud juhtfiguurid.

Peale Gracchuste surma tõi populaarid taas esile väejuht Gaius Marius. Ta tõstas siseriiklikult populaaride prestiiži. See tekitab aga vastuolusid optimaatide seas. Mariuse jälgedes tuleb võimule optimaat Cornelius Sulla. Ta surub populaaride vastuhaku veriselt maha. Tema diktatuuri ajal on optimaatide võim hilise vabariigi aja suurim. Sulla paneb peagi aga ootamatult võimu maha. Seepeale tõuseb esile noor Gnaeus Pompeius, kes läheneb populaaride leerile. Senati poolt kerkivad esile Cato Noorem ja Marcus Tullius Cicero. Siiski ilma tugeva juhita optimaatide partei taandub populaaride ees. Eriti väljendub see populaarist Julius Caesari võimuletulekul 60-ndate lõpus. Koos Pompeiuse ja Crassusega loob Caesar I triumviraadi, mis näitas senati täielikku võimetust. Triumviraat küll laguneb, kuid optimaadid ei suuda põhjalikult Caesari vastu midagi ette võtta. Peagi puhkenud kodusõjas, võitles Pompeius optimaatide poolel, kuid saab lüüa. Caesar reformis vabariiki ning vähendas senati võimu. Kui ta eluaegseks diktaatoriks kuulutatakse, annavad optimaadid talle viimase löögi. Caesar mõrvatakse senatis. Tema järglasena astub esile Octavius, kes liitub aga Antoniusega, kellega koos tehakse lõpp igasugusele senatoriaalsele võimule. Optimaatide ja populaaride konflikt lõppes 43. aastaga, kui loodi II Triumviraat. Populaaride ja optimaatide konfliktist ei väljunud kumbki leer võitjana. Mõlemad pooled kadusid paralleelselt vabariigi lõpuga.

Kuigi senati roll kahanes vabariigi lõpus pea olematuks, ei saa selle olulisust siiski alahinnata. Kogu Rooma vabariigi poliitilise süsteemi keskmes oli ju senat. Sellel oli küll palju vigu ning probleeme, kuid senat hoidis vabariiki elus. See püüdis seda teha ka lõpu lähenedes, kuid sisemised konfliktid olid liiga sügavalt Rooma vabariigi konstitutsiooni haavanud. Võib küll otsida süüdlaseid, kuid tegelikkuses hävitas senat oma egoismiga ise. Kui oleks varem viidud läbi seaduseid, mis ei paneks lihtrahvast nii raskesse olukorda, poleks tekkinud Gracchuste sarnaseid revolutsionääre, kes lõhestasid ühiskonna ning võibolla oleks vabariik kauem eksisteerinud.

The role of the Senate in the Late Roman Republic

The Roman Senate was an influential political institution in Roman History. Discovering this institution was one main purposes writing this thesis. Alongside with elected magistracies and legislative assemblies, the Senate was the main executor of public policy trough different means. Although the Senate didn't have *de jure* executive powers, they practiced it through magistracies with special decrees called *senatus consulta*. Through these, the Senate could manifest their most influential power. This also made them very influential in conducting military actions.

In this thesis, the author explains shortly the elections of the Roman republic. They were conducted through three different public assemblies: *comitia centuriata*, *comitia tributa* and *concilium plebis*. Each of them operated on different bases. One of their main roles was to elect magistracies. The author describes each of the single magistracies and analyses their importance.

Primal sources in this topic are rich and submit different views to the political landscape of the Late Roman republic. More thoroughly analysed are authors from antiquity such as Sallustius, Cicero, Livius, Plutarchos, Appianus, Suetonius and Cassius Dio.

The main purpose of this master's thesis was to find out the causes and different aspects of the political struggle in the Late Roman Republic. Politics in late Roman Republic had many issues. It was very corrupted and it couldn't withstand rising political violence as a part of everyday's politics. The struggle between two sides: *populares*, who were using people's will to carry out their own ambitions in politics and *optimates*, who were conservative senatorial party depending on the Senate's power. From both of their ranks, rose a few men with a lot of influential power, who defined the political landscape of the Late Republic.

First, there were Gracchi brothers, from whom the political struggle started. They wanted to reform the Republic in order to promote the poor conditions of common people. They were the first reformers, who really cared about common people. Unfortunately they conflicted with the views of the aristocrats and were killed. There was a new popular leader, who rose after Tiberius and Gaius Gracchus, Gaius Marius. He was more intersted in war and less with common people problems. He held seven consule offices throughout the Republic. The Senate was troubled with his military power. After Marius withdrew from the political life, optimates held power within their hands in politics. Their leader was the firmly conservative Cornelius Sulla. After getting rid

of populars, who resisted his and the optimates power, Sulla made himself a dictator. He greatly reformed senate and re-increased its power. Sulla's dictatorship was the peak of the optimates.

The popular views rose once again after Sulla resigned. The next influential politician, Gnaeus Pompeius, helped restore many powers that promoted popular views. Senate tried to fight against rising popular power, but not hard enough. Within their ranks, two influential politicians with conservative views came forward: Marcus Porcius Cato and Marcus Tullius Cicero. But their work was not enough to prevent the popular revolution and the fallback of the senate and the Republic.

Soon, in late 60-s, rose a new popular leader. A man with unlimited ambition and political skills – Gaius Julius Caesar. He was the man, who practically demolished the power of the Roman Senate. He formed an alliance between himself, Gnaeus Pompeius and Marcus Crassus. It is known as the First Triumvirate. Those three men practically ruled the country. Senate had almost no power at all to fight against the “Three-headed monster”, as Roman writer Terentius Varro had named the Triumvirate. But because several different problems that had occurred, Triumvirate broke down. It brought with it civil war between Pompeius, who was now backed by optimates, and Caesar. The latter won and took over the Republic, now also formally. He became a dictator and had unlimited power in the Republic. At this time, he made many reforms that made the Senate weaker, although its power was already degenerated. But it had one last spark in it. Senators formed an alliance to assassinate Caesar. After his death, optimates tried to make a final stand to restore the Republic, but it was not meant to be. Marcus Antonius, Gaius Octavius and Marcus Lepidus formed the Second Triumvirate against Caesar's killers.

With this, the political struggle between populares and optimates ended. It defined the final hundred years of the Roman Republic and parallelly described the downfall of the Senate. Soon, Octavius demolished the Republican bases and became emperor Augustus.

Bibliograafia

Kasutatud allikad:

1. Appianus. *Histories. Civil Wars*.

* I raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Appian/Civil_Wars/1*.html 16.05.18.

* II raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Appian/Civil_Wars/2*.html 16.05.18.

* III raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Appian/Civil_Wars/3*.html 16.05.18.

* IV raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Appian/Civil_Wars/4*.html 16.05.18.

2. Dionysos Halikarnassosest. *Roman Antiquities*. II raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Dionysius_of_Halicarnassus/2A*.html 17.05.18.

3. Cassius Dio. *Historia Romana*. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html 17.05.18.

4. Cicero, Marcus Tullius.

* *De Divinationes*. I raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cicero/de_Divinatione/1*.html#56 17.05.18.

* *De Officiis*. – Vene, I. (tõlk.) *Kohustustest*. Tartu: Ilmamaa. 2007.

* *In Pisonem*. – Perseus under Philologic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Pis.%2035> 17.05.18.

* *Pro Sestio*. – <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Sest.%20103> 17.05.18.

* Kirjad Atticusele. *Ad Att*.

-1. raamat. – Perseus under Philologic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Att.%201> 17.05.18.

-4. raamat – Perseus under Philologic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Att.%204> 17.05.18.

-9. raamat– Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Att.%209> 17.05.18.

-14. raamat– Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Att.%2014> 17.05.18.

*Kiri Brutusele. *Ad Brut.*

-1. 15.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DBRUT.%3Abook%3D1%3Aletter%3D15> 17.05.18.

5. Cicero, Quintus Tullius. *De Petitione Consulatus*. – Wikisource. https://en.wikisource.org/wiki/On_running_for_the_Consulship#1 07.05.18.

6. Diodorus Siculus. *Library of History*. – LacusCurtius. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/home.html 16.05.18.

7. Florus. *The Epitome of Roman History*. II raamat. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Florus/Epitome/2A*.html#II 17.05.18.

8. Hieronymus. *Chronicon*. – Attalus. <http://www.attalus.org/translate/jerome2.html> 16.05.18.

9. Plinius Noorem. Kirjad. III raamat. - <http://www.attalus.org/old/pliny3.html#20> 17.05.18.

10. Plutarchos. *Parallel Lives*.

- Plutarchos, *Antonius*. –LacusCurtius. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Antony*.html 15.05.18.

- Plutarchos, *Brutus*. – LacusCurtius. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Brutus*.html 15.05.18.

- Plutarchos, *Caesar*. – LacusCurtius. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Caesar*.html 16.05.18.

-Plutarchos, *Cato Noorem*. – LacusCurtius. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Cato_Minor*.html 15.05.18.

- Plutarchos, *Cicero*. – LacusCurtius. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Cicero*.html 15.05.18.

- Plutarchos, *Crassus*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Crassus*.html 15.05.18.
- Plutarchos, *Gaius Gracchus*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Caius_Gracchus*.html 16.05.18.
- Plutarchos, *Lucullus*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Lucullus*.html 16.05.18.
- Plutarchos, *Marius*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Marius*.html 15.05.18.
- Plutarchos, *Pompeius*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Pompey*.html 15.05.18.
- Plutarchos, *Sertorius*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Sertorius*.html 15.05.18.
- Plutarchos, *Sulla*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Sulla*.html 15.05.18.
- Plutarchos, *Tiberius Gracchus*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Tiberius_Gracchus*.html 15.05.18.
- 11. Pseudo-Plutarchos. *Moralia*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Moralia/Parallela_Minora*.html 16.05.18.
- 12. Sallustius.
 - Bellum Catilinae*.- Lotman, M.-K., Tafenau, K. (tõlk.) *Catilina vandenõu*. Tallinn: TLÜ kirjastus. 2011.
 - Bellum Jugurthinum*. LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Sallust/Bellum_Jugurthinum/3*.html 14.05.18.
 - Histories*. – Attalus. <http://www.attalus.org/translate/sallust.html> 13.05.18.
- 13. Scholia Bobensia. *In Ciceronis orationes*. – Attalus.
<http://www.attalus.org/translate/bobiensia.html#78> 16.05.18.
- 14. Suetonius. -*De Vita Caesarum*. – Lotman, M.-K.; Tafenau, K. (tõlk.) *Keisrite elulood*. Tallinn: Tänapäev. 2009.

15. Tacitus. *Annales*. 11. 22. – Perseus Digital Library.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Tac.%20Ann.%2011.22&lang=original> 14.05.18.

16. Titus Livius.

- *Ab Urbe Condita*. – Viiding, K., Noorkõiv, K., Truusalu, T. T. (tõlk.) *Linna asutamise ajalugu. Esimene raamat*. Tallinn: TLÜ kirjastus. 2016.

- *Periochae*. – Livius.org <http://www.livius.org/articles/person/livy/livy-the-periochae/>? 10.05.18.

17. Velleius Paterculus. *Historiae*. II raamat. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Velleius_Paterculus/2B*.html 15.05.18.

Kasutatud sekundaarkirjandus:

1. Beard, M. *SPQR. Vana-Rooma ajalugu*. Tallinn: Varrak. 2017.

2. Boatwright, M. T., Gargola, D. J., Talbert, R. J. A. *A Brief History of the Romans*. New York: Oxford University Press. 2006.

3. Boatwright, M. T., Gargola, D. J., Talbert, R. J. A. *The Romans. From village to empire*. Oxford: Oxford University Press. 2004.

4. Davies, M. E., Swain, H. *Aspects of Roman History 82BC-AD14: A Source-based Approach*. Abingdon: Routledge. 2010.

5. Goldsworthy, A. *Caesar. Life of a colossus*. Yale: Yale University Press. 2006.

6. Gruen, E.S. *The last generation of Roman republic*. Los Angeles: University of California Press. 1995.

7. Le Glay, M., Voisin, J.-L., Le Bohec, Y. *A history of Rome*. Chichester: Wiley-Blackwell. 2009.

8. Mackay, C. S. *Ancient Rome. A military and political history*. New York: Cambridge University Press. 2004.

9. Mackay, C.S. *The breakdown of the Roman Republic. From oligarchy to empire*. New York: Cambridge University Press. 2009.

10. Maškin, M.A. *Vana-Rooma ajalugu*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus. 1962.

11. Morstein-Marx, R. *Mass oratory and Political Power in the Late Roman Republic*. New York: Cambridge University Press. 2008.

12. Mouritsen, H. *Politics in the Roman Republic*. New York: Cambridge University Press. 2017.
13. Robert, J-N. *Rooma.Tsivilisatsioonide teejuht*. Tallinn: Odamees OÜ. 2010.
14. Syme, R. *The Roman Revolution*. Oxford: Oxford University Press. 1971.
15. Taylor, L-R. *Party Politics in the Age of Caesar*. Los Angeles: University of California Press. 1961.

Kasutatud veebilehed:

1. Brill's New Pauly. BrillOnline. <http://referenceworks.brillonline.com/> 16.05.18.
2. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/> 17.05.18.
2. Mackay, C. S. Consuls of the Roman Republic.
<https://sites.ualberta.ca/~csmackay/Consuls.List.html> 17.05.18.

Lisad:

1. Wikimedia Commons. Eugene Guillaume – the Gracchi.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eugene_Guillaume_-_the_Gracchi.jpg 17.05.18.
2. Wikimedia Commons. Bust of Gaius Marius.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marius_Glyptothek.jpg 17.05.18.
3. Wikimedia Commons. Bust of Cornelius Sulla.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sulla_Glyptothek_Munich_309.jpg 17.05.18.
4. Wikimedia Commons. Bust of Pompey the Great.
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pompey_the_Great,_Augustean_copy_of_a_70-60_BC_original,_Venice_Museo_Archeologico_Nazionale_\(22205132751\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pompey_the_Great,_Augustean_copy_of_a_70-60_BC_original,_Venice_Museo_Archeologico_Nazionale_(22205132751).jpg) 17.05.18.
5. Wikimedia Commons. Bust of Julius Caesar.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bust_Julius_Caesar.jpg 17.05.18.

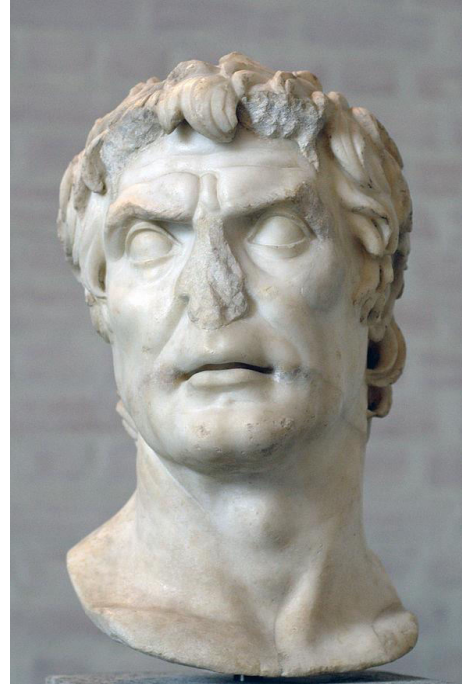
Lisad

1. Prantsuse skulptori Jean-Babtiste Claude Eugene Guillaume visioon vendadest Tiberius ja Gaius Gracchusest. Asub Pariisis Orsay kunstimuuseumis. (Allikas: Wikimedia Commons)

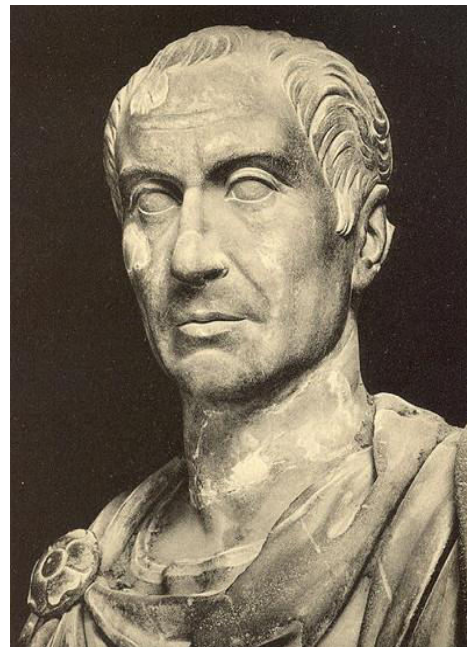
2. Gaius Mariuse büst Münheni Glyptothekis.
(Allikas: Wikimedia Commons).

3. Cornelius Sulla büst Münheni Glyptothekis.
(Allikas: Wikimedia Commons)

4. Gnaeus Pompeiuse büst Veneetsia riiklikus arheoloogiamuuseumis.
(Allikas: Wikimedia Commons).

5. Kujutis Julius Caesari büstist.
(Allikas: Wikimedia Commons).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Aare Kartau

(sünnikuupäev: 04.04.1994)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Senati roll hilises Rooma vabariigis”, mille juhendaja on dotsent Mait Kõiv,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 17.05.2018